

Kooperatif Postası

KARINCA

Şubat 2017 Yılı: 83 Sayı: 962 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Şubat 2017 Yılı: 83 Sayı: 962 ISSN: 1300-1450

KARINCA

YIL 83 SAYI: 962
Şubat 2017

ISSN: 1300-1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Arayışma
Deneyimleri ve Eğitim Hizmetleri Bölümü Adına
Saklı

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Yaz İşleri Müdürü ve Baş Editör
Doç. Dr. Hasan YAVUZ

Gözetmen Kurulu
Prof. Dr. Adnan TEPEÇEK
Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Doç. Dr. Hasan YAVUZ
Doç. Dr. Hakan ÖZDOĞRAN
Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Doç. Dr. Mahmut ÇETİN
Doç. Dr. Sander SAĞLAM
Doç. Dr. Turgut AKTEPE

İsare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)
Etiler Ofisleri Kat: Kat: 10/105-10
Emniyet Mahallesi, Beşiktaş/İstanbul No: 359-10
06530 Bağcıbaşı/Beşiktaş/İstanbul
No: 0212 473 59 00 - 473 59 15
Başlık: Karınca (Etiler) Kat: 10/105-10
www.karınca.org.tr
karınca@ymail.com
etiler@karınca.org.tr

Hesaplarımız
T.C. Ziraat Bankası, Çarşıcağva Şubesi
Hesap No: 7010101000000
IBAN: TR94 0010 0010 0010 0010 0010 0010
Alınan Hesaplar
Yeni Akademi Bankası, İST. TL, KDV Dahil
Fıyatı: 5 TL, 100 TL Dahil

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)
24 a year, annual included Correspondence relating to
the review should be sent to:
"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Arayışma
Deneyimleri ve Eğitim Hizmetleri Bölümü Adına
Etiler Ofisleri Kat: Kat: 10/105-10
Emniyet Mahallesi, Beşiktaş/İstanbul No: 359-10
06530 Bağcıbaşı/Beşiktaş/İstanbul
20 Mayıs 1970'den itibaren her yıl çıkarılır.
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
Basın, Yayın, Arayışma Deneyimleri ve Eğitim
Hizmetleri Bölümünden ayrıktır.
"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative
Association founded in 1931
Yazarlara Ayrılmış Hakları Arayışma Adına
Gözetmenleri ve Editörleri Arayışma Adına
Yazarlar Elektronik Ortamda Teslim Edilir.
Yazarlar Elektronik Ortamda Teslim Edilir.

Yayın Tarihi
Yeni Sayı: Şubat
Basın Tarihi
14.02.2017

Basın ve İletişim
Atılgözüne Marmarış Sokakı Yürük Sarayı ve TC, Ltd. Şti.
Kağıt Karantene Cad. No: 10123 366 44 02 İskenderpaşa/İstanbul
atilgoken@karınca.org.tr Mail: Mevlâ Etiler ŞAHİN

Kapak Tasarımı: Adnan TEPEÇEK

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI.....	1
NURETTİN PARILTI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE UYGULAMALARI	3
ERTÜRDÜL GÜRESCİ TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN GÜNCEL SORUNLARI	13
ÖZDEM SATICI TOPRAK KOOPERATİFLERİN BÖRCÜNDAN DOLAY ÖZGÜLLERİNİN MALİ SORUMLULUĞU	16
HAYATI BAŞARAN KUZey KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE KOOPERATİFÇİLİK	20
MUSTAFA YAVUZ KOOPERATİFLERDE TÜZEL KİŞİLERİN YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİNE SEÇİLEBİLİMLİ	25
VEDAT SADIOĞLU HİNDİSTAN TARIM KOOPERATİFÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	30
MERT CAN ERDOĞAN OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TARIM VE KALINMA	36
SİREL CENGİZ GELİR DAĞILIMI EŞİTLİLİĞİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	42
AŞFİN ŞAHİN GIDA FİYATLARI ARTIŞI VE YAPISAL ÇÖZÜMLER	46

Derneğimizle yayımlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Erver AYDOĞAN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Hacı ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETLEME KURULU

Prof. Dr. Adnan TEPEÇEK
Yrd. Doç. Dr. Erol DEMİR
Turgut AĞIRNASLILIK

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İnan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Derneğe gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilip olarak teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakterleriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Arayışma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Derneğimize gönderilen yazıların başka bir derneğe gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Masaf, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

KARINCA 1

Değerli kooperatif dostları;

Karınca Kooperatif Postası dergisinin 962. sayısını toplam dokuz yazı ile sizlerle buluşturmuş olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kooperatifler, ilk oluşturuldukları dönemlerde, genellikle finansal kaynakları yetersiz insanların oluşturduğu şirket biçimleriydi. Daha çok tarım sektöründeki faaliyetlere yönelik olarak başlatılan bu sektör daha sonra çok geniş bir uygulama alanlarına yayılmıştır. 20.yüzyıl içerisinde birçok sektörde oldukça başarılı faaliyetler göstererek üçüncü sektörü oluşturmuşlardır. Üçüncü sektör işletmelerinde meydana gelen tıkanma yeni alanlara yönelme ve yeni düzenlemelerle yeni bir döneme girmiştir.

Sosyal devlet anlayışı içerisinde toplumsal yapının uç kesimlerinde kalan, daha az sayıda insanı içinde barındıran grupların örgütlenmesi için oluşturulan yeni nesil kooperatifler bu sektör içerisinde yeni bir atılım biçimini oluşturmaktadır.

Bu yeni atılım biçiminin tüm yönleri ile ele alındığı *Nurettin PARILTI*'ya ait **“YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE UYGULAMALARI”** isimli yazı, bu ayki ilk yazımız.

Ertuğrul GÜREŞÇİ tarafından kaleme alınan **“TÜRKİYE’DE KOOPERATİFLERİN GÜNCEL SORUNLARI”** isimli yazı bu ayki ikinci yazımız. Yazar bu yazısında Türk kooperatifçilik sektörünün sorunlarını:

- Yasal sorunlar
- İdari sorunlar
- Yetişmiş Personel Noksanlığı
- Eğitim Noksanlığı ve
- Mali Sorunlar başlıkları altında incelemektedir.

“KOOPERATİFİN BORCUNDAN DOLAYI ORTAKLARININ MALİ SORUMLULUĞU” isimli yazı *Özdem SATICI TOPRAK* tarafından kaleme alınan bu ayın üçüncü yazısında yazar; *“Ortakların malvarlığına gidilebilmesi ise o kooperatifin hangi sorumluluk esasını benimsemiş olduğuna bağlı olarak şekillenmekte, sınırlı sorumluluk esasında ortakların sorumluluğu belirli bir limite bağlı iken sınırsız sorumluluk esasında tüm ortaklar kooperatif borçlarından dolayı kişisel malvarlıklarının tamamıyla sorumlu olmaktadır.*

Ülkemizdeki kooperatifçilik hukukunda asıl olan ortakların sınırlı sorumluluğu olmakla birlikte yasal düzenlemede sınırsız sorumluluğa da yer verilmiş, ancak kooperatif ortaklarının kişisel malvarlıklarının kooperatif borçları sebebiyle takip edilmesi yoluyla ortaklara önemli mali külfet getiren bu sorumluluk esasları uygulamaya geçmemiştir.” Tespitine yer vermektedir.

Yazara göre *“ortakların sorumluluk derecelerinin ana sözleşmede açıkça yer alması, alacaklılarca kooperatif tüzel kişiliği aleyhine yürütülen takibatın kısmen veya tamamen semeresiz kalmış*

olması, kooperatifin tasfiye veya iflas halinde bulunması gibi şartların mevcut olması halinde kooperatif borcundan dolayı ortaklara başvurulabilmesi mümkün bulunmaktadır”.

Bu ayki dördüncü yazımız ise *Hayati BAŞARAN*’ın kaleme aldığı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Kooperatifçilik sektörünün tüm boyutları ile incelendiği **“KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE KOOPERATİFÇİLİK”** isimli yazı. Yazara göre Günümüzde de, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin içinde bulunduğu ekonomik sorunlara çözüm üretme ve ticari faaliyetlerin dayanışma içinde sürdürülmesinde kooperatiflerin alternatif model olacağı değerlendirilmektedir.

“KOOPERATİFLERDE TÜZEL KİŞİLERİN YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİNE SEÇİLEBİLMESİ” isimli yazı bu ayki beşinci yazı *Mustafa YAVUZ*’a ait olan yazıda yazar *“Yönetim kurulu üyeleri hakkında öngörülen hukuki sorumluluğun muhatabı, tüzel kişiyi yönetim kurulunda temsil eden gerçek kişi değil, doğrudan ve sadece yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişidir. Ancak tüzel kişi, kendisine yükletilen sorumluluktan dolayı temsilcisi olan gerçek kişiye rücu edebilir”* tespitini okuyucularla paylaşmaktadır.

Dünyanın en büyük yedinci coğrafyasına ve ikinci nüfusuna sahip Hindistan’da kooperatifçilik sektörünün incelendiği *Vedat SADİOĞLU*’na ait **“HİNDİSTAN TARIM KOOPERATİFÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME”** isimli yazı Hindistan kooperatif sektörüne dair şu istatistik bilgileri paylaşmaktadır:

Hindistan’da 236 milyon kişi kooperatif ortağıdır.

Hindistan’da 90 000 tarımsal ürün işleme ve pazarlama kooperatifi bulunmaktadır.

Hindistan’da tarımda kullanılan gübrenin %34’ü kooperatifler kanalıyla temin edilmektedir.

Hindistan’da 100.000 süt ürünleri kooperatifi her gün 12 milyon ortaktan 16,5 milyon litre süt toplamaktadır.

Mert Can ERDOĞAN tarafından kaleme alınan **“OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E TARIM VE KALKINMA”** isimli yazıda yazar tarım ve kalkınma politikası alanında Osmanlı son döneminde başlayıp Cumhuriyet döneminde devam eden hedefler ve politika uygulamalarını ayrıntılı olarak incelemektedir.

Yazara makalesini *“Osmanlı aydınları tarafından öne atılan tarımsal üretimin artırılarak pazarlara yöneltilmesi ve bu altyapı üzerine sanayi inşa edilmesi fikri, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden de en azından iktisadi anlamda Cumhuriyet’i bir kırılmadan çok, devamlılık olarak değerlendirmek uzun dönemli iktisadi kalkınmamızı anlamamızı sağlayacaktır”* tespiti ile tamamlamaktadır.

Sibel CENGİZ tarafından kaleme alınan **“GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ”** isimli makalede yazar gelir dağılımı eşitsizliği açısından Türkiye’nin durumunu rakamlarla ortaya koyduktan sonra bu eşitsizliğin özellikle toplumsal alanda yaratacağı olumsuzluklarla mücadele edilmesi için üç önemli politika alanını zikretmektedir. Bu alanlar: vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi, vergilendirmenin adil yapılması ve kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi olarak sıralanabilir.

Gıda fiyatlarındaki artış yönündeki dalgalanmaların ve bu artışlara yönelik uygulanacak çözümlerin ele alındığı, *Afşin ŞAHİN*’e ait **“GIDA FİYATLARI ARTIŞI VE YAPISAL ÇÖZÜMLER”** isimli yazı bu ayki son yazımız.

Dergimizin başta kooperatif dostları olmak üzere tüm okuyucularımıza yararlı olmasını umuyor daha nitelikli sayılarda buluşmak arzusu ile sağlıklı ve bol kazançlı günler diliyorum.

YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE UYGULAMALARI

Nurettin PARILTI*

İnsanların sınırsız sayıda isteklerinin ve ihtiyaçlarının var olması ekonomik sistemlerin oluşturulmasına gerekli kılmaktadır.

Ekonomik sistemler de tüketiciler ve işletmelerden oluşur.

Tarih boyunca daha fazla istek ve ihtiyacı karşılamada görev alacak iktisadi yapıların oluşturulması önemli bir problem olarak süre gelmiştir.

Bu kadar fazla sayıda ve çeşitte istek ve ihtiyacı hangi yapılar ile karşılanabilir?

Eğer mevcut olanlar yeterli değilse hangi tür yeni yapılar tesis edilmelidir?

Diğer taraftan sanayi devriminin gerçekleşmesinden sonra ekonomik sistemde başka bir problem meydana getirmiştir.

Ekonomik, sosyal, çoğunlukla da politik çevrede meydana gelen bazı gelişmelerle tüm Dünya üzerinde eskiye oranla daha fazla sayıda faal nüfus ortaya çıkmıştır.

İlgili otoriteler bu faal nüfusun daha fazlasını istihdam edebilmek için birçok yasal düzenlemeye ihtiyaç duymaktadır.

Hangi tür iktisadi yapılar hem istihdam hem de üretim yönünde daha çok olumlu katkı sağlar?

**Prof.Dr.,G.Ü.İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi,
Bildiri 21 Aralık 2016 Yozgat Girişimcilik ve
Kooperatifler Panelinde sunulmuştur.*

Bu ve buna benzer sorulara cevap vermek amacıyla yeni yapıların oluşmasının önü açılmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda birçok ülkede kooperatifçilik alanında da yeni yapılanmaların ortaya çıkarıldığına şahit olmaktadır.

2000 li yıllardan itibaren **“sosyal ekonomiler”** içerisinde ortaya atılan ve daha sonra yayılan **“yeni nesil kooperatifler”** bu tür yapılardandır.

A. TÜRK EKONOMİSİNDE İŞLETME TÜRLERİ

İstihdam her ekonomideki önemli problemlerden birisini oluşturmaktadır.

Devletler bu problemleri aşabilmek için birçok yasal düzenlemeyi oluşturmakta ve uygulamaya koymaktadır.

2000 li yıllardan sonra birçok ülke ticaret kanunlarında yeni düzenlemelere gitmiştir.

Benzer şekilde ülkemizde de ticaret kanunumuz 2012 yılında hazırlanmış ve 2013 yılında yeni ticaret kanunumuz yürürlüğe girmiştir.

Tüm Dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu değişikliğin temel nedeni şirket kuruluşlarındaki formaliteleri azaltarak şirket kuruluşlarının önünü açmaktır.

Eğer bu şirketler ayakta kalabilir ve karlı bir

şekilde iktisadi faaliyet gösterebilirse ekonomik sistem de buna paralel olarak büyüyecek ve daha fazla sayıda insanın istihdam edebilecekti.

Önceki ticaret kanunda bazı şirketlerin kuruluşunda birtakım kısıtlamalar yer almaktaydı.

Son değişiklikler bu kısıtlamaları en alt düzeye indirdi.

Örneğin daha önceleri en az iki kişi ile kurulan

limited şirketlerin kuruluşu için bir kişi, daha önce en az beş kişi ile kurulabilen anonim şirketlerin kuruluşu için ise yine bir kişi yeterli hale getirildi.

Bu kanunda **“kooperatif şirket”** olarak belirtilen kooperatifler ve diğer şirketlerin kuruluş işlemlerinde önemli bir değişiklik yapılmamıştır.

Bu değişikliklerden sonra son iki yılda kurulan şirket sayıları ve türleri aşağıdaki tablolarda da görülmektedir.

Tablo: 1. 2015 yılı Türkiye için

Tür	Sayı
KOL.ŞİRKET (KURULUŞ)	13
KOM.ŞİRKET (KURULUŞ)	1
KOOP.(KURULUŞ)	975
ADİ ORT. (KURULUŞ)	3
ORTAKLIK(KURULUŞ)	154

Tablo: 2 . Kasım 2016 ya Kadar Kurulan şirket sayıları

		Şirket Türleri					Genel Toplam
		Anonim	Kollektif	Komandit	Limited	Kooperatif	
OCAK- AĞUSTOS	Sayı	8.597	10		35.740		44.896
	Sermaye (TL)	7.677.235.731	1.715.002		4.308.188.355		11.987.139.088
EYLÜL	Sayı	681	2		3.021		3.745
	Sermaye (TL)	328.853.000	300.000		362.152.250		691.305.250
EKİM	Sayı	955	1		4.358		5.362
	Sermaye (TL)	344.754.633	5.000		526.311.000		871.070.633
TOPLAM	Sayı	10.233	13		43.119		54.003
	Sermaye (TL)	8.350.843.364	2.020.002		5.196.651.605		13.549.514.971

Tablo: 3. 2016 yılı Türkiye için (01/01/2016-31/11/2016 ARASI)

Tür	Sayı
KOL.ŞİRKET (KURULUŞ)	13
KOM.ŞİRKET (KURULUŞ)	0
KOOP.(KURULUŞ)	706
ADİ ORT. (KURULUŞ)	3
ORTAKLIK(KURULUŞ)	147

Kaynak:TOBB istatistik verileri

Tablodan da anlaşılacağı üzere kanunda 6 tür şirketten bahsedilmekle birlikte kurulan şirketlerin çoğunluğunun anonim ve limited şirketlerden oluştuğu görülmektedir.

Bu şirketler yanında diğer bir grubu da kooperatifler oluşturmaktadır.

Kooperatiflerle ilgili bilgiler ileriki bölümlerde verilecektir.

Tablodan anlaşılacağı üzere

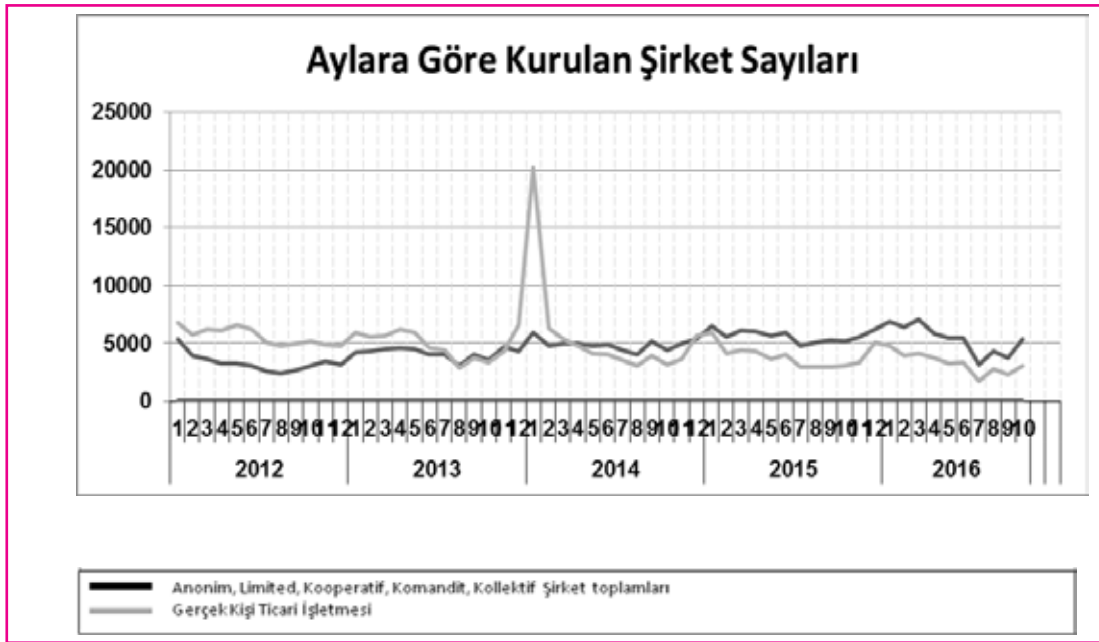
- 2016 Ekim ayında kurulan 352 yabancı ortak sermayeli şirketin 123'ü Suriye ortaklı olup, Irak ve İran sermayeli 22'ser adet şirket kurulmuştur.

2016 yılı ilk 10 ayında;

- Kurulan yabancı ortak sermayeli şirket sayısı 3.734'tür. Bu şirketlerin 1.494'i Suriye, 240'ı Irak, 235'i İran ortaklıdır.

- Kurulan 3.734 yabancı ortak sermayeli şirketin 490'ı anonim, 3.244'ü limited şirkettir. Bu şirketlerin 390'ı İkamet amaçlı olan veya ikamet amaçlı olmayan binaların inşaatı, 352'si Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki toptan ticaret ve 247'si Gayrimenkul acenteleri sektöründe kurulmuştur.

- Kurulan yabancı ortak sermayeli şirketlerin toplam sermayelerinin % 89,22'si yabancı sermayeli ortak payını oluşturmaktadır (<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/TOBBIstatistikleri.php>.)

Şekil: 1. Aylara Göre Kurulan Şirket Sayıları

B. KOOPERATİFLERİN GENEL DURUMU

İşleri birlikte yapma, beraber çalışma başka bir ifadeyle birlikten kuvvet doğar düşüncesiyle bir araya gelerek iş birliği oluşturmak anlamına gelen kooperatif 1800 lü yılların ilk yarısında İngiltere de ortaya çıkmıştır.

Birlikte iş yapma ruhu çok daha eskilerde zaten var olduğu ülkemizde de yine 1800 lü yılların

ikinci yarısından itibaren bir iktisadi yapı olarak oluşturulmaya başlandığını görmekteyiz.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren her hangi bir yasal düzenleme olmadan çalışmalarını sürdürmüş 1969 yılında oluşturulmasında Türk Kooperatifçilik Kurumunun önemli katkılarının bulunduğu 1163 sayılı kooperatifler kanunu çıkarılmıştır.

Bu kanunun ilk maddesinde kooperatif "Tüzel

kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir(1163 sayılı K.K. (Değişik: 21/4/2004 – 5146/ 1 md.) şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk ticaret kanunu da 43. Maddesin de Anonim, limited ve kooperatif şirketler, işletme konusu gösterilmek ve 46 ncı madde hükmü saklı kalmak şartıyla, ticaret unvanlarını serbestçe seçebilirler. (TTK Md:43)

Daha büyük bir güç elde etmek için güçleri birleştirme örgütleri olarak tesis edilen kooperatifler çoğunlukla yetersiz ekonomik güçlerin birlikteliği şeklinde düşünülmüş ve

uygulanmıştır. Geçen süre içerisinde bu durum değişmeye başlamıştır.

Bir çok ülkede kooperatiflerin çağdaş anlamda “**rekabet edebilir**” düzeyde bir iktisadi faaliyet gösteremediğine şahit olmaktadır. Ülkemizde de son yıllarda kooperatif sektörde önemli sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Bir çok kooperatif kurulmakta ancak etkin bir biçimde faaliyet gösterememekte, bir çoğu varlıklarını sürdürmede sıkıntı yaşamaktadır. Bunun yanında ekonomik sisteme dahil olan şirket sayıları ve türleri incelendiğinde birçok şirket yanında hala kooperatiflerin önemli bir yere sahip olduğunu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda geçen yıl itibarıyla kurulan kooperatiflerin illere göre sayıları görülmektedir.

Not : Faal olan ve faal olmayan toplam kooperatif sayısını kapsamaktadır.

Tablo: 4. 2016 Yılı İllere Göre Kooperatif Sayıları

İl	Sayı	İl	Sayı	İl	Sayı
ANKARA	919	VAN	156	ÇORUM	71
İSTANBUL	670	ERZURUM	148	ESKİŞEHİR	70
İZMİR	560	SAMSUN	142	KARABÜK	68
ANTALYA	495	TOKAT	139	NİĞDE	68
ADANA	473	MALATYA	138	BURDUR	67
AYDIN	436	ŞANLIURFA	132	ELAZIĞ	66
MUĞLA	414	ISPARTA	117	IĞDIR	66
BURSA	348	ZONGULDAK	117	AĞRI	65
BALIKESİR	338	ADİYAMAN	115	BATMAN	61
MERSİN(İÇEL)	309	AFYONKARAHİSAR	115	KARAMAN	60
KOCAELİ	292	KÜTAHYA	114	BİTLİS	56
HATAY	285	KIRKLARELİ	113	HAKKARI	49
KONYA	284	AMASYA	100	SİİRT	49
SAKARYA	266	TRABZON	100	KARS	48
MANİSA	258	NEVŞEHİR	97	ERZİNCAN	45
GİRESUN	241	KASTAMONU	93	BİLECİK	44
GAZİANTEP	234	SİVAS	92	KIRŞEHİR	41
ORDU	201	ŞIRNAK	91	AKSARAY	40
TEKİRDAĞ	196	DÜZCE	89	BARTIN	39
DİYARBAKIR	187	OSMANİYE	89	ÇANKIRI	38
KAHRAMANMARAŞ	187	RİZE	86	KIRIKKALE	36
ÇANAKKALE	186	YOZGAT	80	TUNCELİ	34
MARDİN	179	UŞAK	77	BİNGÖL	33
EDİRNE	176	YALOVA	76	GÜMÜŞHANE	30
BOLU	174	MUŞ	75	ARDAHAN	19
DENİZLİ	170	SİNOP	74	KİLİS	18
KAYSERİ	161	ARTVİN	72	BAYBURT	13
GENEL TOPLAM					12.770

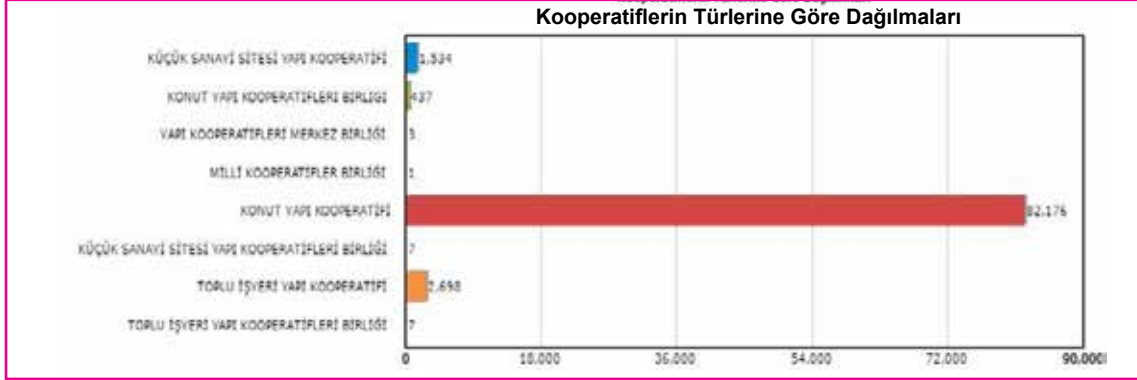
Kaynak: Gümr.Tic.Bak.

Yukarıda ki tabloda yer alan rakamlar gümrük ve ticaret bakanlığı verileridir. Konut kooperatiflerine ilişkin bilgiler Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Aşağıdaki tablolarda da konut kooperatifleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo: 5. Yapı Kooperatifi Türleri

Kaynak: ÇŞB istatistikleri(yapikooperatifportal.csb.gov.tr/Home/istatistik)

İllere göre ele alındığında Ankara da 12.874, İstanbul da 10.858 ve izmirde de 5553 konut kooperatifi bulunmaktadır.

2010 yılından bu yana yeni kurulan kooperatiflerle ilgili istatistiki bilgiler kuruluş adedi olarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından tutulmakta ve yayınlanmaktadır.

2016 yılında ilk 8 ayında 549 , eylül ayında 41 ve ekim ayında da 48 olmak üzere bu yıl toplam 638 kooperatif kuruluşu gerçekleştirilmiştir.

2016 Ekim ayında kurulan 48 Kooperatifi 28'i Konut Yapı Kooperatifi olup, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi 3'er adet olarak kurulmuştur.

2016 yılının ilk 10 ayında kurulan 638

kooperatifi 282'si Konut Yapı Kooperatifi, 81'i Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 50'si Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi ile 49'u Sulama Kooperatifi olarak kurulmuştur (<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/TOBBIstatistikleri.php>).

Örneğin aşağıdaki Yozgat ilinde son iki yıl içerisinde kurulan şirket ve kooperatif sayıları incelendiğinde genel durum özetlenebilmektedir.

Her iki yılda da herhangi bir gerek şahıs gerekse diğer türde bir sermaye şirketi kurulmazken 2015 de 6 ve 2016 da da 5 adet kooperatifi kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Ticaret kanunumuzun 124. Maddesi "**Ticaret şirketleri; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerden ibarettir**" olduğuna işaret etmektedir(TTK.).

Tablo: 6. 2015 yılı Yozgat için

Tür	Sayı
KOL.ŞİRKET (KURULUŞ)	0
KOM.ŞİRKET (KURULUŞ)	0
KOOP.(KURULUŞ)	6
ADİ ORT. (KURULUŞ)	0
ORTAKLIK(KURULUŞ)	0

Tablo: 7. 2016 yılı Yozgat için (01/01/2016-31/11/2016 ARASI)

Tür	Sayı
KOL.ŞİRKET (KURULUŞ)	0
KOM.ŞİRKET (KURULUŞ)	0
KOOP.(KURULUŞ)	5
ADİ ORT. (KURULUŞ)	0
ORTAKLIK(KURULUŞ)	0

Yani Kooperatifleri de bir ticari şirket kabul etmektedir.

Ticaret şirketlerin ortakları bu tür şirketlere ticari menfaat elde etmek için ortak olmaktadır.

Her ne kadar kooperatif anlayışa göre kooperatifler kâr amaçlı örgütler kabul edilirse de ticaret kanununa göre kooperatifler ticaret şirkettir.

Kooperatif ortakları da öncelikli olarak ticari kazancı dikkate alarak şirket ortağı olmaktadır.

Kooperatif şirket yöneticileri de, bu düşünceyi dikkate alarak şirketlerini idare etmelidirler.

Başka bir ifadeyle ortak kooperatife az veya çok belli bir fayda elde etmek için üye olmaktadır.

Yeterli düzeyde bir ekonomik fayda sağlayamadığı takdirde başka alternatifleri değerlendirmek durumunda kalmaktadır.

C. YENİ NESİL KOOPERATİFLER

“Yeni Nesil Kooperatif” geleneksel kooperatif yapısı ile kar amacı öncelikli kurulan diğer yatırımcılar şirket değerlerini bir araya getiren örgütlenmeleridir.

Kooperatif belirli bir varlık için yatırım yapması durumunda, bu operasyonun yürütülebilmesi için, üyelerinden önemli bir üretim miktarını alabileceğinden emin olmak ister.

Bir anlamda ekonomik konuların daha öncelikli olarak ele alındığı yeni kooperatif yapılanmalardır.

Ülkemizde ilk örnekleri konut, arsa v.b alanlarda görülen bu yapılanmalar daha sonra tarımsal kooperatifçilik alanında da görülmeye başlamıştır.

Bu tür kooperatiflerde pazarlama fonksiyonu öncelikli uygulamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal yeni nesil kooperatiflerinde daha fazla bir pazarlama gücünü, güvenli bir pazarı ve üretim ve pazarlama fonksiyonu ilişkilerini daha düzenli bir biçimde yerine getirerek daha yüksek karlılık elde etmeyi hedefleyen bir özelliğe sahiptirler (<http://tyhm.cu.edu.tr/Tr/detay.aspx?pagelid=1491>).

Birleşmiş Milletler 2009 yılında 64. Genel Kurulunda 2012 yılını Dünya Kooperatifler Yılı olarak kabul edilmesini kararlaştırmıştı(<http://koop.gtb.gov.tr/kurumsal-haberler/2012-turkiye-uluslararası-kooperatifler-yili-faaliyet-raporu>).

Bu kararın alınmasının üç temel amacı bulunuyordu(<http://www.turkey.coop/menu/2012-Uluslararası-Kooperatifler-Yili/18>).

1. Her düzeyde ve geniş halk kesimleri arasında kooperatifler hakkında farkındalık yaratılması;
2. Sürdürülebilir kalkınmaya ve yoksulluğun giderilmesine, kırsal ve kentsel alanlarda refahın artırılmasına katkıda bulunan sosyo-ekonomik kuruluşlar olarak kooperatiflerin desteklenmesi;
3. Devletlere, kooperatiflerin gelişmesini sağlayacak uygun yasal altyapının oluşturulmasında yardımcı olunması.

2012 yılın da Gümrük ve Ticaret Bakanlığı öncülüğünde birçok kuruluşun da katkılarıyla hazırlanan kooperatif strateji belgesinde 2012-2016 yılları için 7 adet stratejik hedef belirlenmişti (www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017M1-1-1.doc).

1. Kamu teşkilatlanması ve kooperatiflere hizmet sunum biçimi yeniden yapılandırılacaktır.

Bu kapsamda, toplumun ilgisini ve güvenini kazanmış bir kooperatifçilik ortamı oluşturmak amacıyla, kamu teşkilatlanmasının ve hizmet sunumunun yeniden organize edilmesi ve bunun için gerekli diğer tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.

İlgili bakanlıkların kapasitesi arttırılacak, bazı sorumlulukları kooperatif üst kurumuna devredilecek.

Bunun için de kooperatiflere özel veri tabanı oluşturulacaktır.

2. Eğitim, danışmanlık, bilgilendirme ve araştırma faaliyetleri geliştirilecektir.

Kooperatifçilik alanında yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması ve kooperatifçilik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin arttırılması da sektörün gelişimi ve rekabet yeteneklerinin arttırılması açısından gerekli görülmektedir.

Bu kapsamda, kooperatifçilik eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi, yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması ve toplumumuzun kooperatifçilik potansiyelinin ortaya çıkartılması hedeflenmektedir.

3. Örgütlenme kapasitesi ve kooperatifler arası işbirliği imkânları arttırılacaktır.

Bu açıdan, zorunlu bir üst örgütlenme modeline geçilmesinin sağlanması, çok ortaklı kooperatifçiliğin özendirilmesi, kooperatifler arası işbirliği olanaklarının genişletilmesi ve ayrıca potansiyeli yüksek alanların tespit edilerek kooperatif kurumlarının sağlanması amacıyla, tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde diğer

yardımcı mekanizmaların harekete geçirilmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca kadınlarımızın kooperatifler içerisinde daha fazla yer alması da sağlanacaktır.

4. Sermaye yapısı ile kredi ve finansmana erişim imkânları güçlendirilecektir.

Bu çerçevede kooperatiflerin sermaye yapısının güçlendirilmesi ve finansman sorunlarının giderilmesi için yeni yöntemler geliştirilmesi ulusal ve uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği fonlarının kullanım oranlarının arttırılması hedeflenmektedir.

Ortaklık payı üst sınırı kaldırılacak, kooperatiflerin finansman kaynakları çeşitlendirilecek, yasal mevzuat düzenlenecektir.

5. İç ve dış denetim sistemleri tümüyle revize edilecektir.

Kooperatiflerde; muhasebe, hukuki ve idari işlemler, iş planları ve işletme performansı gibi konularda bir dış denetim sistemine azami ölçüde ihtiyaç bulunmaktadır.

Ayrıca, Kooperatif ve üst kuruluşları, ortaklar ve denetim kurulu üyeleri tarafından yapılan iç denetimlerin daha verimli ve sonuç alınmasına yönelik bir hale getirilmesi gereklidir.

Bu amaçla, ülkemize uygun bir iç ve dış denetim modelinin ortaya çıkartılması ve sonucunda da mevcut sistemin tümüyle revize edilmesi hedeflenmektedir.

6. Kurumsal ve profesyonel yönetim kapasitesi arttırılacaktır.

Bu çerçevede, kooperatif ve üst kuruluşların kurumsal kapasitelerinin arttırılması, çağdaş işletmecilik kurallarına uyumun sağlanması ve profesyonel yönetimin daha çok uygulama alanı bulması amaçlanmaktadır.

7. Mevzuat altyapısı uluslararası esaslara ve ihtiyaçlara göre geliştirilecektir.

Kooperatifçilik mevzuatı çağdaş bir yapıya kavuşturulacaktır.

Uygulamada karşılaşılan sorunların çözümünü kolaylaştırmak, yeni Türk Ticaret Kanunu'nun getirdiği yenilikler, AB düzenlemeleri, BM ve ILO Kararları ile uluslararası kooperatifçilik ilke ve uygulamalarına uyum sağlayabilmek amacıyla kooperatifçilik alanında yeni bir düzenleme çalışması yapılmasına azami ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çerçevede, ülke kooperatifçiliğinin hukuki altyapısının, ihtiyaçlara ve çağın gereklerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi hedeflenmektedir.

Daha öncede belirtildiği gibi birçok benzer nedenlerden dolayı tüm Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kooperatif sektörde ortaya çıkan tıkanma için **"yeni nesil kooperatif"** yapıları bir çözüm alternatifi olarak geliştirilmiştir.

"Yeni Nesil Kooperatif"lerin kendine özgü bir yapısı vardır. Hisse yapısı üç sınıfa ayrılır (<http://tyhm.cu.edu.tr/Tr/detay.aspx?pageld=1491>).

ÜYELİK HİSSESİ : Kontrolün üreticilerin elinde kalmasını sağlamak için sadece üreticiler üyelik hissesine sahip olabilirler.

Sadece, malın üreticileri üyelik hisselerine sahip olabilirler ve böylece kontrol üreticilerin elinde olur.

"Yeni Nesil Kooperatif",lerde de demokratiklik ilkesi gereği bir üyenin bir oy hakkı vardır.

Oy verme hakkı ile yapılan yatırım tutarı arasında bir ilişki düzenlenmemiştir.

ÖZVARLIK HİSSESİ : Satın alınan her hisse, üyeye bir birim teslim etme hakkını ve yükümlülüğünü verir.

Bu teslim kontratı iki yönlü bir kontrattır. Üye teslim etmekle, kooperatif de teslimatı almakla yükümlüdür.

Kontrat, kalite standartlarını belirler ve işletmeyi daima randımanlı çalıştırabilmek için teslimat bir düzene sokulur.

Günümüz pazarında kalite ve devamlılık çok önemlidir.

Kooperatif bu teslimat şartlarına uymayan malları geri çevirebilir.

Nadiren bu gerekli olur.

Çünkü üyeleri sadece ürünlerinin belli bir kısmı için kontrat yaparlar ve ürünün en iyi kısmını kendi işletmelerinde işlemek için seçerler (ayırırlar), üyenin teslimatı yapmadığı veya teslimatı yapmak istemediği durumlarda kooperatif kontratta belirtilen ürünü satın alır ve maliyetini üyenin özvarlık hesabına geçer.

Bu strateji kooperatifin aynı kalite ve miktardaki malı alarak gelişen pazarlara yönelmesini sağlar.

TERCİH EDİLEN HİSSE : Bu tip hisseler, kooperatifin üretici olmayan hisseleridir.

Yasada belirtilen durumlar haricinde tercih edilen hisselerle sahip olan hissedarlar oy kullanamazlar.

Bu tip hisse belirli, sabit bir getirisi olan hissedir.

Topluluklar ve üretici olmayanlar bu tip senetleri seçerler çünkü kendi toplumlarında; gelişmeleri desteklemek, iş sahiplerini teşvik etmek ve çevrenin maddi yönden kalkınmasını sağlamak isterler.

İyi yapılmış fizibilite çalışmaları ve iş planları bu işletmelerin başarılarında önemli bir rol oynar.

Bazı kooperatifler malın ham maliyetini arttırsa da, üyelerin karı, ürünün işlenmesi ve pazarlanması bölümlerinden gelir.

Karlı iş pazarlarına hizmet sunabilmek için, bu model pazar bilgisinin, üretim bilgisi ile birleştirilerek istenilen ürünün üretilmesini ve pazarlanmasını sağlar.

"Yeni Nesil Kooperatif" modeli kavramı büyüleyici bir yapı değildir.

İki yönlü teslimat stratejilerini ve yüksek üye özvarlık yatırımlarını uygulamayan işletmelerde uygulanmamalıdır.

Üreticiler araştırma çalışmalarına zaman

ayırmalı, projeyi üyeler lehine avantajlı bir biçimde gerçekleştirmek için yeterince yatırım yapmalı ve işletmeye ürünü temin etmek için ürün kontratı yapmalıdır.

Böyle yapılmadığı takdirde proje başarılı olmayacaktır.

Türkiyede konut kooperatiflerinin 1980 lerden sonra yaşattıkları olumsuz deneyimler halkın kooperatif yapılara bakış açılarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Kişiler üye oldukları konut kooperatiflerinde kötü yönetim, denetim eksikliği ve hukuki sıkıntılar nedeniyle kooperatiflere olan olumlu düşüncelerini yitirmeye başlamıştır.

Kuruluş felsefesinde dar gelirli insanları düşünerek oluşturulan kooperatif yapılar hedef kitlelerine gereken ekonomik faydayı sağlayamaz duruma gelmiştir.

Özellikle ticaret kanununda yapılan değişiklikler ve buna paralel olarak diğer ilgili kurumların yaptıkları yeni düzenlemeler, yeni işletme kuruluşları sırasında bazı gelişmelere yol açmaktadır.

Ekonomik sistemde her yeni bir ticari işletme kurmanın belirli bir maliyeti söz konusudur.

Ticaret kanunu bir limited şirket kurmayı yaklaşık 2.000 TL, Adi şirket için yaklaşık 750 TL, anonim şirket kurma masrafları ise yaklaşık 4.750 TL civarında gerçekleşmektedir.

Bir kooperatifin kuruluşu için ise yaklaşık 1.500 TL masraf ortaya çıkmaktadır.

Bu tutar bir banka hesabında bloke edilmekte ve tescil işlemi tamamlandıktan sonra serbest bırakılmakta ve öz sermaye olarak kullanılmasına izin verilmektedir.

Kuruluş maliyetleri dikkate alındığında kooperatif kuruluşu diğer şirket kuruluş maliyetlerine yakın bir maliyeti gerektirmektedir.

Bu nedenle yeni nesil kooperatiflerin kar amacını önde tutan bir anlayışla faaliyete başlamaları bir ölçüde maliyet faktörüne bağlanabilir.

Yeni dönemde konut sektöründeki kooperatif yapılar dar gelirli insanlardan daha çok orta ve üst gelir gruplarının oluşturdukları yapılara dönüşmüştür.

Özellikle büyük şehirlerde yeni kurulan konut kooperatiflerinde lüks konut üretimi gerçekleştirmeyi hedefleyen bunlara sahip olmayı düşünen insanlar bir araya getirilmektedir.

Şehirlerin konut fiyatları yüksek olan bölgelerinde öncelikle konut üretilecek arsayı satın almak üzere belirli sayıda üyeden arsa bedeli olarak bir tutar para talep edilmektedir.

Bu tutar toplam maliyetin 1/3veya 1/4 'üne tekabül etmektedir.

Daha sonra karşılaşılabilecek maliyetler arsanın imar planında ön görülen yoğunluk oranına göre üretilecek konut sayısı bulunarak, o sayıda yeni üyelere geri kalan 2/3 veya 3/4'lük maliyet paylaşılırılmaktadır.

Konutlar tamamlandı kuralar çekildikten sonra kooperatif tüzel kişiliği sona erdirilmekte ve yeni bir proje için yeni bir kooperatif oluşturulmaktadır.

Bir anlamda ülkemizdeki yeni nesil kooperatifler "**proje kooperatifçiliği**" şeklinde adlandırılabilir.

SONUÇ

“ Kooperatifler, ilk oluşturuldukları dönemlerde, genellikle finansal kaynakları yetersiz insanların oluşturduğu şirket biçimleriydi.

Daha çok tarım sektöründeki faaliyetlere yönelik olarak başlatılan bu sektör daha sonra çok geniş bir uygulama alanlarına yayılmıştır. 20. yüzyıl içerisinde birçok sektörde oldukça başarılı faaliyetler göstererek üçüncü sektörü oluşturmuşlardır. “

Son dönemlerde ticari alanda meydana gelen değişikliklerle etkinliklerinde bir azalma görülmeye başlamış ve bir takım yeni düzenlemelere ihtiyaç hissedilmiştir.

Üçüncü sektör işletmelerinde meydana gelen tıkanma yeni alanlara yönelme ve yeni düzenlemelerle yeni bir döneme girmiştir.

Sosyal devlet anlayışı içerisinde toplumsal yapının uç kesimlerinde kalan, daha az sayıda insanı içinde barındıran grupların örgütlenmesi için oluşturulan yeni nesil kooperatifler bu sektör içerisinde yeni bir atılım biçimini oluşturmaktadır.

Emekliler, göçmenler, yaşlılar, ev kadınları gibi toplumsal kesimlerin oluşturduğu kooperatifler “yeni nesil kooperatifler olarak isimlendirmiştir (http://www.ekonomiaspoleczna.pl).

Ülkemizde yasal düzenlemelerdeki boşluklar, ekonomik dalgalanmalar ve globalleşme ile kaybedilen rekabet gücü başta olmak üzere kooperatiflerin güç ve itibar kaybetmesi karşısında bir takım yapısal değişikliklere ihtiyaç duyulmuştur.

Özellikle konut kooperatiflerinde yaşanan sıkıntılar yeni alanlara yönelmeyi gerekli kılmıştır.

Geçmişte dar gelirli insanların oluşturdukları konut kooperatifleri yerine daha yüksek gelirli insanların oluşturdukları konut kooperatifleri kuruldukları görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_sesjaC_Coompanion_Cooperative_development_in_Sweden.pdf

<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/TOBBIstatistikleri.php>

[http://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/turkiye-kooperatifcilik-stratejisi-ve-eylem-planı-\(2012-2016\).pdf](http://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/turkiye-kooperatifcilik-stratejisi-ve-eylem-planı-(2012-2016).pdf)

<http://koop.gtb.gov.tr/kurumsal-haberler/2012-turkiye-uluslararası-kooperatifler-yili-faaliyet-raporu>

<http://www.turkey.coop/menu/2012-Uluslararası-Kooperatifler-Yili/18>

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017M1-1-1.doc

(<http://tyhm.cu.edu.tr/Tr/detay.aspx?pagelid=1491>).

yapikooperatifportal.csb.gov.tr/Home/istatistik

Türk Ticaret Kanunu

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN GÜNCEL SORUNLARI

Ertuğrul GÜREŞCİ*

Bu çalışma, 30.05.2015 tarihinde Kırşehir'de Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ahi Evran Üniversitesi arasında kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla imzalanan protokol gereği düzenlenen '**Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı (KOOP-GEP)**' kapsamında '**Türkiye'de Kooperatifçiliğin Gelişim Süreci ve Sorunları**' Paneli'nde yapılan sunumdur.

Yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği geleneğine sahip olan Türk Milleti, kooperatifçilik konusunda da gelişmelere yabancılık çekmemiştir.

Türkler tarihi süreç içerisinde, kooperatifçiliğe benzeyen yardımlaşma ve dayanışma bilincini bünyesinde taşıyan imece benzeri değişik yapı ve organizasyonları yaşamına yansıtmıştır.

Ancak günümüzdeki modern kooperatifçilik anlamında ilk adımın, Cumhuriyet öncesinde Mithat Paşa tarafından '**Memleket Sandıkları**' ve 'Menafi Sandıkları' isimleri ile başlatıldığı bilinmektedir.

Bu sandıklar, Cumhuriyetin ilanından sonra kooperatiflere dönüştürülerek günümüzdeki modern kooperatifçiliğin temeli atılmıştır.

Cumhuriyet sonrası ise gerçek anlamda ilk kooperatifçilik ve düzenlemeler 1924 yılında çıkartılan '**İtibari Zirai Birlikler Yasası**' ile sağlanmıştır.

Türkiye'de kooperatifçiliğin gelişim süreci çeşitli siyasi ve ekonomik olayların gölgesinde belirli aşamalardan geçmiş, 1961 ve 1982 Anayasasında da konunun önemi vurgulanmış ve kooperatifçiliğin bizzat devlet tarafından desteklenmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Türkiye'de kooperatifçilik ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler farklı dönemlerde farklı gerekçeler gösterilerek yapılmış ancak 1969 yılında çıkartılan '**Kooperatifler Yasası**' günümüzde halen geçerliliği korumakta ve Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri hariç diğer tüm kooperatifleri kapsar konuma getirilmiştir.

Türkiye'de kooperatifçiliğin gelişim süreci genel olarak değerlendirildiğinde önemli bir gerçek ortaya çıkmaktadır.

Bu gerçek; Türkiye'de kooperatifçiliğin olması gerektiği yerde olmadığı sonucudur.

Türk Milletinin tarihsel birikimi, tecrübesi ve insanının yapısı ile uyumlu olduğu halde kooperatifçiliğin bu denli geri planda olmasının temel nedeni, geçmişten günümüze biriken sorunlardır.

Türkiye'de kooperatifçiliği güncel sorunlarının en temel özelliği, bu sorunların geçmişten günümüze değin birikmiş olması ve gelecekte de yansımalarının olacağı kaygısı taşımasıdır.

O zaman ifade edilebilir ki Türkiye'de kooperatifçiliğin sorunları geçmişte çözülmemiş ve günümüzde birikmiş olan sorunlardır.

*Yrd.Doç.Dr., A.E.Ü. İİBF İşletme Öğretim Üyesi

Bu yüzden güncel sorunlar aynı zamanda geçmişinde kötü bir karnesidir.

Türkiye'de kooperatifçiliğin güncel sorunları aşağıdaki başlıklarda toplanabilir:

1. Yasal sorunları:

Türkiye'de yasal düzenlemeler her konuda olduğu gibi bu konuda da yetersizdir.

Bu yetersizlik yasal düzenlemelerin az olmasından değil bilakis fazla ve karmaşık olmasından ileri gelmektedir.

Üç farklı yasa ile sevk ve idaresi yapılmaya çalışılan kooperatifler konusunda yasal bir karmaşıklık vardır.

1163 sayılı yasa ile çalışan kooperatiflerin yanı sıra 4572 sayılı Tarım satış Kooperatif ve Birlikleri hakkında kanun ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda varlığı bu yasal dağınıklığı ortaya koymaktadır.

Yine bunların haricinde üst birlikler hakkındaki yasalar ve diğer ilgili yasalarda işleri iyice karmaşık hale sokmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de kooperatiflerin en önemli güncel sorunların başında yasal sorunlar gelmektedir.

Bu konuda özetle; Türkiye'de kooperatiflerle ilgili yasal düzenlemeler karışık, fazla, dağınık, bütüncül değil ayrıştırıcıdır.

Söz konusu sorunun çözümü, Türkiye'de kooperatifler ile ilgili geniş katılımlı çalıştayla ile her kesimin görüş ve önerisini dinleyerek oluşturulacak bütünleştirici ve tek bir yasal düzenlemenin yapılmasıdır.

2. İdari Sorunlar

Türkiye'de kooperatiflerle ilgili yasal sorunlar beraberinde idari sorunları da gündeme getirmektedir.

Bu sorunlar, kooperatiflerin sevk, idare, yönetim ve siyasi sorumluluklarını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de kooperatifler idari açıdan kuruluş, denetim ve faaliyetlerini yasal bir zeminde sürdürebileceği üç farklı bakanlık bulunmaktadır.

Bunlar; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır.

Bu üç bakanlığa bağlı olan kooperatiflerin işleyiş ve sistemsel açıdan faaliyetlerinde bir dağınıklığa neden olmaktadır.

Bu sorunun çözümünde, kooperatiflerin Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin de yapısı göden geçirilerek bütünleştirilmemesi, tek bir bakanlığa bağlanması gerekirse Kooperatifçilik Bakanlığı'nın oluşturulmasıdır.

3. Yetişmiş Personel Noksanlığı

Türkiye'de milyonlarca ortağı bulan kooperatifler, yüzlerce idari personel tarafından faaliyetleri sürdürülmektedir.

Ancak bu faaliyetleri sürdüren personelin kooperatifler konusundaki bilgi, beceri ve deneyimlerinin yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir.

Ülkemizde özellikle kırsal alanda yüzlerce kooperatif, tabiri caizse kooperatifin tanımını dahi bilmeyen personel tarafından yönetilmekte ve işlemleri yapılabilmektedir.

Bu sorunun çözümünde, kooperatiflerin ihtiyaç duydukları personelin, üniversitelerin kooperatifçilik ön lisans programlarından yetişen öğrencilerden karşılanmasına öncelik verilmesinden geçmektedir.

Yine İİBF ve Ziraat Fakültelerinin Tarım Ekonomisi Bölümleri mezunlarından da öncelikli olarak çeşitli yeterlilik sınavlarına ve deneme sürelerine tabi tutularak istihdam edilmeleri gerekmektedir.

Kooperatif personelleri için mutlaka sahada staj uygulamalarının uzman denetiminde yapılması ve yetiştirilen personelin ihtiyaca göre dağıtılması da önem arz etmektedir.

4. Eğitim Noksanlığı

Türkiye’de kooperatifçilik eğitimi iki şekilde verilmektedir. İlki, üniversitelerin ilgili bölüm ve programlarında verilen eğitimler, ikincisi ise ilgili bakanlıkların ya da üniversite öğretim elemanlarının vermiş oldukları eğitim seminerleri, panel, kongre ve konferanslardan kaynaklanan eğitimlerdir.

Türkiye’de kooperatifçilik konusunda verilecek eğitimlerin ilkokul düzeyinde farkındalık yaratacak şekilde başlanması ve sonraki eğitim süreçlerinde bunun güçlendirilerek devam ettirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kooperatifçilik eğitimde özellikle kırsal toplumun tam ve etkin katılımın sağlanması ile unformal eğitimlerin de düzenlenmesi oldukça önemlidir.

5. Mali Sorunlar

Türkiye’de kooperatiflerin mali sorunları, kullanılan kaynaklar ve elde edilen katma değerler açısından da birbirinden oldukça farklıdır.

Söz gelimi bir tarım satış kooperatifinin kaynağı ile bir köy kalkınma kooperatiflerinin ki birbirinden oldukça farklı olup aralarında mali uçurumlar bulunmaktadır.

Kooperatiflerin mali sorunlarının çözümü, finans kaynaklarının düzenlenmesi, sürdürülebilir bir gelir sisteminin oluşturulması için bir kooperatifçilik bankasının kurulması bu konuda öncü olabilecektir.

KOOPERATİFİN BORCUNDAN DOLAYI ORTAKLARININ MALİ SORUMLULUĞU

Özdem SATICI TOPRAK*

I - GİRİŞ

Kooperatiflerin kendilerine hayat veren ortaklarından ayrı bir tüzel kişiliği bulunmaktadır.

Bunun doğal sonucu olarak da kooperatif kendi borçlarından öncelikli olarak yine kendisi sorumlu olmaktadır.(KK Md.28)

Ortakların malvarlığına gidilebilmesi ise o kooperatifin hangi sorumluluk esasını benimsemiş olduğuna bağlı olarak şekillenmekte, sınırlı sorumluluk esasında ortakların sorumluluğu belirli bir limite bağlı iken sınırsız sorumluluk esasında tüm ortaklar kooperatif borçlarından dolayı kişisel malvarlıklarının tamamıyla sorumlu olmaktadır.

Ülkemizdeki kooperatifçilik hukukunda asıl olan ortakların sınırlı sorumluluğu olmakla birlikte yasal düzenlemede sınırsız sorumluluğa da yer verilmiş, ancak kooperatif ortaklarının kişisel malvarlıklarının kooperatif borçları sebebiyle takip edilmesi yoluyla ortaklara önemli mali külfet getiren bu sorumluluk esasını uygulamaya geçmemiştir.

II - ORTAKLARIN SINIRSIZ SORUMLULUĞU

Adından da anlaşılacağı üzere bu sorumluluk

* *Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi,
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı*

esasında kooperatif ortakları kooperatif borçlarından şahsı malvarlıkları ile sınırsız olarak mükellef olacaklardır.

Bu ilkenin geçerli olabilmesi için kooperatif ana sözleşmesinde bu yönde hüküm bulunması gerekmektedir.

Buna göre ana sözleşme, kooperatifin varlığı borçlarını karşılamaya yetmediği takdirde ortaklarının da şahsen ve sınırsız olarak sorumlu tutulacaklarını hüküm altına alabilecektir.(KK Md.29)

Dolayısıyla, bir kooperatifin borçlarından dolayı ortaklarının sorumluluk alanı belirlenirken öncelikle o kooperatifin ana sözleşmesindeki sorumlulukla ilgili düzenlemelere bakmak gerekmektedir.

Kooperatif borcundan dolayı ortaklarının kişisel malvarlıklarına sınırsız olarak gidilebilmesi için bu hususta ana sözleşmede açık hüküm bulunması icap etmektedir.

Ancak, kooperatiflerde ortakların malvarlığına sınırsız olarak başvurulabilmesi için gerekli şartlardan biri bu olmakla birlikte bu şart ortağa başvurulabilmesi için tek başına yeterli değildir.

Zira yasada, ana sözleşmesinde sınırsız sorumluluk esasını mevcut olan bir kooperatifte alacaklıların ortakların şahsı malvarlıklarına sınırsız olarak başvurulabilmesi için kooperatifin iflas veya başka bir sebeple dağılmış olması gerektiği ifade edilmiştir. (KK Md.29)

Bilindiği üzere kooperatifler ana sözleşme gereğince, genel kurul kararıyla, üç yıl olağan genel kurul toplantısını yapamaması hali gibi nedenlerle dağılabilmekte (KK Md.81); ticaret şirketi ve dolayısıyla tacir olmaları nedeniyle de iflasa tabi bulduklarından iflas yoluyla da dağılma sürecine girebilmektedirler. (TTK Md.124/1, 16/1, 18/1)

İflastan başka hallerde uygulanacak tasfiye sürecinde adi tasfiye; iflas halindeki tasfiye sürecinde ise iflas idaresi tarafından İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre iflasın tasfiyesi prosedürü uygulanmaktadır. (TTK Md.534/1)

Dolayısıyla, alacaklıların kooperatifin normal faaliyeti devam ederken sürdürdükleri bir takibat nedeniyle ortakların malvarlığına gidebilmesi mümkün bulunmamakta, böyle bir işlem ancak kooperatifin iflası veya tasfiyesi¹ sürecinde söz konusu olabilmektedir.

Bu durumun doğal bir sonucu olarak da alacaklıların doğrudan sınırsız sorumlu ortağa başvurmaları mümkün olmamakta, alacaklıların alacaklarını iflas masası veya tasfiye kurulu vasıtasıyla talep etmeleri gerekmektedir.

Yargıtay da ana sözleşmede ortağın sınırsız sorumlu veya sermayeden başka ek ödemelerle sorumlu olduğu hükmü konulmuş olsa dahi alacaklıların İcra İflas Kanunu uyarınca doğrudan ortağa müracaat edemeyeceğini, ortaktan bu şekildeki ödemeyi ancak kooperatif veya iflas idaresinin talep edebileceğine hükmetmiştir.²

Alacaklıların ortağa başvurabilmesi için alacaklarını kooperatifin malvarlığından kısmen veya tamamen karşılayamamış olmaları gerekmektedir.

Diğer bir ifadeyle, alacaklıların kooperatif

¹) 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 81. Maddesine göre kooperatifler, ana sözleşme gereğince, genel kurul kararı ile iflasın açılmasıyla, mahkeme kararı ile, birleşme/devralınma nedeniyle, üç yıl olağan genel kurulunu yapamaması halinde, amacına ulaşma imkanının kalmaması halinde tasfiyeye girmektedir.

²) Bkz. Y.11. HD.27.12.1973-E.5072/K.5214

³) Bkz. Y.11.HD.30.11.1981-E.6824/K.8987

⁴) Bkz. Gelir İdaresi Başkanlığı, Sakarya Vergi Dairesi Başkanlığı'nın, B.07.1.GİB.4.54.15.01/AATH sayılı özeldesi

tüzel kişiliğine ait malvarlığına başvurmadan ortakların malvarlıklarına yönelmeleri söz konusu olamayacak, örneğin kooperatifin bir taşınmazı mevcut olduğu halde sınırsız sorumluluğu esas alarak bu taşınmazın satışını talep etmeden ortağa ait bir taşınmazın satışını isteyemeyeceklerdir.³

Yasada sınırsız sorumluluk halinde tüm ortakların bütün malvarlıkları ile zincirleme yani müteselsil olarak sorumlu olacakları ifade edildiğinden, sınırsız sorumlulukta her bir ortak kooperatife giriş tarihi, ödediği sermaye payı veya statüsüne bakılmaksızın tüm şahsi malvarlığı ile sorumlu olacak; ancak ödemeyi yapan ortağın ödediği tutar kadar diğer ortaklara rücu hakkı da doğacaktır.

Bu durum özel borçlar kadar kamu borçları için de geçerli olup, kooperatifin kamusal borçları nedeniyle 6183 Sayılı Amme alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun kapsamında kooperatif ortaklarına gidilebilmesi için de, kooperatife karşı yürütülen takibatın semeresiz kalmış olması şarttır. ⁴

III - ORTAKLARIN SINIRLI SORUMLULUĞU

Belirttiğimiz üzere ülkemizdeki kooperatifçilik sisteminde esas olan ortakların sınırlı sorumluluğu olup, bu sistemde de yine sınırsız sorumlulukta olduğu gibi alacaklıların önce kooperatif malvarlığına başvurması ve bu başvurunun kısmen veya tamamen sonuçsuz kalması gerektiği gibi yine kooperatifin tasfiye veya iflas sürecinde olması gerekmektedir.

Bu sorumluluk esasında da belirleyici olan kooperatif ana sözleşmesi olup, ana sözleşmeye her ortağın kooperatif borçlarından dolayı kendi payından fazla olarak şahsen ve belirli bir miktara kadar kooperatiften sonra sorumlu olacağı yönünde hüküm konulması icap etmektedir. (KK Md.30/1)

Bu noktada ortakların sorumlu olacakları tutar belirli bir miktar olarak örneğin ortak başına 500 TL gibi bir rakamla ifade edilebileceği gibi ortakların kooperatifteki paylarının tutarı ile orantılı olarak örneğin her ortağın ortaklık payının 5 katına kadar sorumlu olacağı

şeklinde de belirtilebilecektir.

Bu şartlarda ana sözleşmesinde bu yönde hüküm bulunan kooperatiflerde alacaklılar alacaklarını kısmen veya tamamen temin edemedikleri takdirde her ortağın ana sözleşmede yazılı sorumluluğunu ifa etmesini talep edebilecekler; şayet kooperatif iflas halinde ise bu talep iflas idaresince yerine getirilecektir. (KK Md.30/2)

Diğer taraftan, sınırlı sorumluluk hükümlerinden, ortakların sorumluluk tutarlarının kendi paylarından fazla olarak belirleneceğinin belirtilmesi nedeniyle, ortak için belirlenecek sorumluluk tutarının ortağın ortaklık payından fazla bir tutar içermesi gerektiği kanaati oluşmaktadır.

Konuyla ilgili ana sözleşmelere bakıldığında örneğin, sağlık hizmetleri, taşıyıcılık kooperatifleri, tüketim kooperatifi gibi kooperatiflerin örnek ana sözleşmesinde her ortağın taahhüt ettiği pay tutarı kadar sorumlu olacağı ifade edilmiş iken⁵ ; esnaf sanatkar kredi ve kefalet kooperatiflerinde her ortağın kooperatif borçlarına karşı taahhüt ettiği pay tutarının 10 katına kadar sorumlu olacağı belirtilmiştir. Bazı kooperatiflerde de her ortağın kooperatif borçlarından belirli bir mali tutara, örneğin 500 TL'ye kadar sorumlu olması kabul edilebilmektedir.

Buna göre kooperatifteki her ortağın en az bir ortaklık payı edinmesi yasal zorunluluk teşkil ettiğinden⁶ ve bir ortaklık payının değeri de asgari 100 TL olduğundan dolayı⁷ , ortakların mali sorumluluğunun ortaklık payına paralel kılındığı kooperatiflerde asgari yükümlülük tutarının bir ortaklık payının değeri olan 100 TL'den düşük olamayacağı; ortağın azami sorumluluğunun ise yasal üst sınır olan 5000 adet ortaklık payı kadar olabileceği düşünülmektedir.

⁵ Bkz. <http://koop.gtb.gov.tr/data/547ede2df293707fc8618bae/15-SA%C4%9ELIK%2H%C4%B0ZMETLER%C4%B0%20KOOPERAT%C4%B0F%C4%B0%20ANAS%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf>

⁶ 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu 19/1. Maddesine göre kooperatife giren her şahıstan en az bir ortaklık payı alınması gereklidir.

⁷ Bakanlar Kurulu'nun 14/07/2009 tarih ve 2009/15233 sayılı kararıyla bir ortaklık payının değeri 100 TL'ye yükseltiştir.

Esasında sınırlı sorumluluğu kabul etmiş kooperatiflerde sorumluluk tutarının ortakların ortaklık payından fazla tutarda olması, sorumluluğun ortaklık payının katları ile ifade edilmesi halinde de ortağın yükümlü olduğu ortaklık payından fazla bir tutarla sorumlu kılınması gerektiği düşünülmektedir.

Buna göre örneğin bir kooperatifte her ortağın kooperatif borçlarından kendi payının 2 katı tutarında sorumlu olmasının kabul edilmesi halinde, bir ortaklık payının 100 TL olmasından hareketle bu kooperatifte 1 ortaklık payı bulunan ortağın sorumluluğu 200 TL, 2 ortaklık payı bulunan ortağın sorumluluğu ise (2X2X100=) 400 TL olacak; ortağın edindiği pay arttıkça sorumluluk tutarı da artış gösterecektir.

Ortakların sınırsız sorumluluğunda geçerli olan şartlar sınırlı sorumluluk esasında da geçerlidir.

Buna göre, tıpkı sınırsız sorumlulukta olduğu gibi sınırlı sorumlulukta da kooperatif borcundan dolayı ortağa müracaat edilebilmesinin ön koşulu o kooperatifin ana sözleşmesinin bu duruma cevaz vermesidir.

Bu şartın akabinde alacaklıların önce kooperatif aleyhine takibat yapmış olmaları ve bu takibatın kooperatif kaynaklarından karşılanamamış olması ve bu kooperatifin tasfiye veya iflas sürecinde bulunması gerekmektedir.

Bu şartların tamamı oluşmadan kooperatif borcundan dolayı ortağa başvurmanın imkanı bulunmamaktadır.

IV - SORUMLULUK HÜKÜMLERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Kooperatiflerde ortakların kooperatif borçlarından dolayı mali sorumlulukları ana sözleşmede yer alması zorunlu unsurlar arasında yer almakta ve bu sorumluluğun niteliği ve sınırları da yine ana sözleşme ile belirlenmektedir. (KK Md.4, 29, 30)

Bu durumun doğal sonucu olarak sorumluluk hükümlerinin değiştirilmesi de ancak ana

sözleşmenin tadili ile mümkündür.(KK Md.34)

Ana sözleşmenin değiştirilmesi de genel kurulun devir ve terk edemeyeceği yetkiler arasında sayıldığından bu yöndeki kararın kooperatif genel kurul toplantısında alınması mecburidir.(KK Md.42)

Bu husus Kanun'un emredici düzenlemeleri arasında yer aldığından dolayı düzenlemeye rağmen genel kurula ait yetkiyi kullanan kooperatif yöneticileri için cezai sorumluluk söz konusu olacağı gibi⁸ bu şekilde alınmış bir yönetim kurulu kararı da mutlak butlanla batıl olacağından geçerlilik kazanamayacaktır. ⁹

Esasında ana sözleşmenin değiştirilmesi için fiilen kullanılan oyların 2/3'ü yeterli olduğu halde (KK Md. 51/2) sorumluluk hükümlerinin ağırlaştırılması veya ortaklar için ek ödeme öngörülmesi ortakların sorumluluk derecelerini artıracığından bu yöndeki kararlarla ilgili ana sözleşme hükümlerinin değiştirilmesini yasa koyucu özel bir nisaba bağlamıştır.

Buna göre ortakların şahsi sorumluluklarının ağırlaştırılması veya ek ödeme ihdas edilebilmesi için bütün ortakların 4'te 3'ünün rızasının alınması gerekecektir. (KK Md.52/1)

Sorumluluğun azaltılmasına yönelik ana sözleşme değişikliklerinde ise fiilen kullanılan oyların 2/3 çoğunluğu yeterli olacaktır.

Bununla birlikte sorumluluk hükümlerinin ağırlaştırılmasına yönelik karar, kararın ilanından itibaren üç ay içinde kooperatiften çıkan ortakları bağlamayacaktır.

Bunun için çıkan ortağın söz konusu karara katılmamış olması gerekmektedir.(KK Md.52/3)

Bu gibi hallerde kooperatiften çıkma beyanı kararın yürürlüğe girdiği andan itibaren hüküm ifade etmeye başlayacak; ayrıca bu suretle

⁸ 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na 42. Maddesinde genel kurulun devir ve terk edemeyeceği görev ve yetkilere yer verilmiş; Ek:2/1. Maddesinde de bu hükme aykırı davranan yöneticiler için cezai sorumluluk öngörülmüştür.

⁹ Borçlar Kanunu 27/1. Maddesine göre Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.

ortağın ayrılması nedeniyle ortaktan tazminat veya benzeri bir ödeme talep edilemeyecektir. (KK Md.52/3-4)

Ortaklar için sorumluluk veya ek ödeme konulması veya bunların artırılması kararı tescil edildiği andan itibaren kooperatifin bütün alacaklıları lehine hüküm ifade edecek, ancak sorumluluğun azaltılmasına yönelik kararlar, kararın tescilinden evvel doğmuş borçları kapsamayacak olduğundan (KK Md. 34), sorumluluk hükümleri borçlular veya alacaklılar aleyhine değiştirilemeyecektir.

V - SONUÇ

Kooperatifler çoğunlukla sınırlı mali güce sahip ortaklardan teşkil olan kuruluşlardır. Bu nedenle de yasada kooperatif borcundan dolayı ortakların malvarlığına gidilebilmesi zorlaştırılmış, ortakların kişisel olarak bütün malvarlıkları ile sorumlu olacakları sınırsız sorumluluk esaslı ülkemiz kooperatifçiliğinde benimsenmemiştir.

Bunun yerine ortakların belirli bir mali tutar veya ortaklık payının birkaç misli tutarında sorumlu olduğu sınırlı sorumluluk esaslı hayata geçmiş; bu halde dahi ortaklara başvurulabilmesi belirli şartlara bağlı kılınmıştır.

Buna göre ortakların sorumluluk derecelerinin ana sözleşmede açıkça yer alması, alacaklılarca kooperatif tüzel kişiliği aleyhine yürütülen takibatın kısmen veya tamamen semeresiz kalmış olması, kooperatifin tasfiye veya iflas halinde bulunması gibi şartların mevcut olması halinde kooperatif borcundan dolayı ortaklara başvurulabilmesi mümkün bulunmaktadır.

Kaldı ki kooperatif alacaklısının doğrudan ortak hakkında takibat yapması da imkan dahilinde olmayıp, ortağın sorumluluğunun kooperatif tüzel kişiliğine karşı olması nedeniyle ana sözleşmede yazılı sorumluluk tutarı veya ek ödemeyi ortaktan talep hakkı da tasfiye halinde tasfiye kuruluna ve iflas halinde de iflas idaresine ait bulunmaktadır.

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE KOOPERATİFÇİLİK

Hayati BAŞARAN*

GİRİŞ

Mithat Paşanın kurduğu Memleket Sandıkları tarihimizde çağdaş anlamda kooperatifçilik hareketinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Memleket Sandıkları; dönemin sosyo-ekonomik ve siyasal sorunlarına, toplumsal dayanışma ve ortaklık temelli çözüm arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ¹.

Kıbrıs'ta da dünyadaki gelişmelerden ve kendine özgü şartların çeşitli şekilde belirleyiciliğinden başlayan bir hareket olarak kooperatifçiliğin başladığı ve geliştiği görülmektedir ².

Ekonomik işletmeler ve kendine yeten örgütler olarak kooperatifler, ortaklarının ve buldukları yerin yerel halkının sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesinde önemli rol oynarlar.

Bununla birlikte istikrarlı ve sürdürülebilir politika üretmeleri, insan odaklı temel yaklaşımları, ekonomik kalkınmanın yanında sosyal gelişmeye de katkıda bulunmaları nedeniyle kooperatifçilik hareketi her dönem önemini korumuştur.

Kamu idarelerinin, ekonomi ve ticari alanda birçok fonksiyonunu sivil toplum örgütlerine

**Dr. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı,
H.Basaran@gtb.gov.tr*

1) Başaran, H. 2015

2) Şafaklı, O. 2003

3) Türkiye Kooperatifçilik Raporu-2014

devretme eğilimi gösterdiği günümüzde kooperatiflerin de dahil edildiği üçüncü sektör önemli ve yeni görevler üstlenmektedir ³.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti siyasi nedenlerden dolayı ticareti kısıtlanmış bir ülkedir.

Ülkenin siyasi olarak tanınmaması ve küçük bir ekonomi olması gibi kendine özgü yapısal karakterleri ticaretin ve ekonomik faaliyetlerin ortaklık temelli ve dayanışma içerisinde yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Kıbrıs'ta kooperatifçilikle ilgili ilk yasal düzenleme 1914 yılında İngiliz Yönetim Döneminde yapılmıştır. Halen, Fasil 114 Kooperatif Şirketler Yasası yürürlükte.

Kooperatiflerin kamu adına yönetim otoritesi, 94/2007 Sayılı Kooperatif Şirketler Mukayyitliği (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasasına göre Kooperatif Şirketler Mukayyitliğidir.

Mukayyitlik, Başbakanlığa bağlı Daire olarak görev yapmaktadır.

1. KIBRISTA KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İngiliz Yönetimindeki Kıbrıs'ta 1900'lü yılların başında yaşam düzeyinin çok düşük, yoksulluğun yaygın, eğitimin yetersiz, çiftçilerin ağır borç yükü altında tefeciler tarafından ezildiği ve ücretlerin asgari geçim düzeyinin de altında olduğu tespitlerine rastlanmaktadır

(Adams, 1971-Hasgüler 1996'dan alıntı).

Bu sosyo-ekonomik koşulların dayatması sonucu Kıbrıs'ta kooperatifçilik hareketi başlamış ve Lefkonuk köyünde, 1909 yılında ilk kredi kooperatifi kurulmuştur (Meyer ve Vasiliou, 1962).

Bu kooperatifin dönemin sömürge yönetiminden bağımsız olarak kurulduğu görülmektedir (Şafaklı, 2003).

Ancak Kooperatifçiliğin ve kooperatif girişimciliğinin, Sömürge İdaresi tarafından teşvik edilip başlatılması dikkat çekicidir (Hasgüler, 1996).

Ortakları tamamen Türk olan ilk kooperatif 1927 yılında Sütlice köyünde kurumuş ve faaliyete başlamıştır.

Kooperatifçilikle ilgili yasal ilk düzenleme 1914 yılında yapılmış, revize edilerek 1916 yılında kooperatiflerin tesciline başlanmıştır.

Bu dönemde "**Kooperatif Kredi Şirketi**" ismiyle tescil edilen kooperatifler, anasözleşmeleri gereği ortaklarına kredi sağlama görevi yanında, 1925 yılında kurulan Cyprus Agricultural Bank tarafından kullanılan kredilere aracılık etme (acente) görevini de üstlenmişlerdir.

Bu gelişmeler kooperatifçiliği teşvik edici olmuş ve kısa süre içerisinde kooperatif sayısı 175'e ulaşmıştır.

Ancak, bu uygulamanın gerçek kooperatifçilik anlayışına hizmet etmediği ve asli faaliyetleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.

Kooperatiflerin Cyprus Agricultural Bank ile ilişkisini kesen ve 1935 yılında yürürlüğe giren yasa, kooperatiflerin yeniden yapılanmasını sağlayan düzenleme olmuştur.

Bu düzenlemeler kapsamında;

- Kıbrıs Kooperatifler Dairesi (*Mukayyitlik*) kurulmuş ve İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından Mukayyit (*İngiliz vatandaşı*) atanmıştır.

Kıbrıs Kooperatifler Dairesi Kıbrıs'ta İngiliz Sömürge Yönetiminin sone erdiği 1959 yılına kadar İngiliz Sömürgelerindeki diğer ülkelerden gelen memurların eğitim merkezi olma işlevini sürdürmüştür.

- Uygulanan program kapsamında kooperatifleri bağımsız, demokratik ve mali bakımdan kendine yeterli bir yapıya kavuşturacak uygulamalar başlamıştır.

Bu dönemde bazı kooperatifler mali bakımdan kendilerine yeterli olmanın ötesinde ihtiyaç fazlası kaynaklara ulaşmışlardır.

Kooperatiflerin ihtiyaç fazlası kaynaklarını/ fonlarını mevduat olarak kabul etmek ve ihtiyaç duyan kooperatiflere kredi kullandırmak amacıyla 1938 yılında Merkezi Kooperatif Bankası kurulmuştur.

Kıbrıs'ta İngiliz yönetiminin sona ermesi ve Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasıyla birçok alanda olduğu gibi kooperatifçilik alanında da yeni düzenlemeler yapılmış ve 1959 yılında Kooperatifler Dairesi ve Merkezi Kooperatif Bankası ikiye ayrılmıştır.

Türk kooperatiflerine hizmet vermek üzere Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası 9 Eylül 1959 tarihinde 196 kooperatifin ortaklığıyla kurulmuş ve faaliyete başlamıştır.

Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Kıbrıs Türkünün mücadele günlerinde (**1963-1974 yılları arası**) ülkenin tek organize kuruluşu olmasından dolayı, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet alanlarını genişletmiş ticaret ve hizmetler sektörlerinde faaliyet gösteren tesis ve işletmeler kurmuştur (Hasgüler, 1996).

Bu tesislerden bazıları

- Binboğa Yem Fabrikası,
- Ayakkabı Fabrikası (AYKO),
- Süt Ürünleri Fabrikası (KOOP-SÜT),
- Yağ Fabrikası (ZEYKO),
- Harup Ürünü İşleme Fabrikası
- ve Levazım Şirketi
- olarak sayılabilmektedir.

Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti döneminde toplumun ihtiyaçlarına uygun yeni tür kooperatifler kurulması yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Bu yoğun dönem 1984 yılına kadar sürmüştür, özellikle 1984 yılından sonra fiyatlarda sürekli artış yaratan politikalar kooperatifleri zorlamış ve finansman güçlüğü ile karşı karşıya bırakmıştır (Hasgüler, 1996).

Günümüzde Kooperatif Merkez Bankası ve iştiraklerinin faaliyetleri devam etmektedir.

Ayrıca hemen her köyde kooperatif kredi şirketleri ile köy kalkınma kooperatifleri bulunmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren her kooperatifin ortak olduğu Kooperatif Merkez Bankası kooperatiflere finansman sağlama ve mevduat toplama görevini Bankacılık Mevzuatına göre sürdürmektedir.

Kıbrıslı Türklerin yönetiminde olan kooperatif sayısı 1959 yılında 122, 1960 yılında 257, 1963 yılında 318, 1974 yılında 347, 1976 yılında 440 iken bu sayı 1996 yılında 215 ve 2000 yılında 211'e düşmüş, 2016 yılında ise faal kooperatif sayısı 237 olarak kaydedilmiştir (<http://www.devplan.org>).

Faaliyet alanına göre kooperatifler kalkınma kooperatifleri, tüketim kooperatifleri, tasarruf kooperatifleri ve kooperatif kredi şirketleri şeklinde dört grup olarak sınıflandırılmaktadır.

2016 yılı sonu itibarıyla, 117 kalkınma kooperatifi, 93 kooperatif kredi şirketi, 24 tasarruf kooperatifi ve 3 tüketim kooperatifi olmak üzere toplam 237 faal kooperatif bulunmaktadır.

2. MEVZUAT

Kıbrıs'ta kooperatifçilikle ilgili ilk yasal düzenleme 1914 yılında İngiliz Yönetim Döneminde yapılmıştır.

Çıkan ilk yasa 1916 ve 1935 yıllarında revize edilmiş ve idari düzenlemeler yapılmıştır.

Yürürlükte olan Fası 114 Kooperatif Şirketler Yasası 1959 yılında uygulamaya konulmuştur.

Fası 114 Kooperatif Şirketler Yasasına göre;

- Kanun, kavramsal olarak Anasözleşme yerine "**Şirket Tüzüğü**", Ortak yerine de "**Üye**" kavramını içermektedir.

- On sekiz yaşını doldurmuş gerçek kişiler ile tüzel kişiliğe sahip bir şirket/kooperatif yeni kurulan bir kooperatife üye olabilir.

- En az oniki gerçek kişi veya iki kooperatif şirketin katılımıyla yeni bir kooperatif kuruluşu gerçekleşir.

- Sorumluluğu sınırlı olan her kooperatif adının sonunda "**Limited**" sözcüğü bulunur.

Üyeleri arasında kayıtlı bir şirket bulunan kooperatifin sorumluluğu sınırlı, başlıca amacı kendi üyelerine kredi sağlamak olan ve üyelerinin çoğunluğu tarımla uğraşanlardan oluşan ve üyeleri arasında kayıtlı bir şirket bulunmayan kooperatifin sorumluluğu sınırsız olur.

- Kooperatiflerin tescili ve tüzük (anasözleşme) değişiklikleri Mukayyitlikçe yapılır.

- Mukayyit her yıl en az bir defa her kooperatifin hesaplarını teftiş eder veya çıkaracağı genel veya özel yazılı bir emir ile teftiş amacıyla yetkili kılınan bir kişi tarafından denetlenmesini sağlar.

- Kooperatif üyelerinin üçte biri tarafından yapılan yazılı başvuru üzerine Mukayyit soruşturmayı yapmak veya yaptırmak zorundadır.

- Kooperatiflerin taşınmaz mal satışı ve/veya devri Mukayyidin onayına tabidir.

- Mukayyit; denetleme raporları sonucuna göre kooperatif yöneticilerinin görevlerini tam olarak yerine getirmedeği kanaatine varırsa itiraz hakkı saklı kalmak kaydıyla yazılı bir talimatla yönetimin görevine son verip, iki yılı aşmayan bir süre için kooperatifi yönetmek üzere İdare Memuru (kayyum) atayabilir.

Kooperatifçilik faaliyetleri ağırlıklı olarak kredi kullanılmak, tarımsal girdi sağlamak ve tüketim malzemelerini temin etmek gibi hizmet alanlarında yoğunlaşmıştır.

Kooperatif Yasasına göre faaliyette bulunan, ancak mevduat toplama yetkisi olan ve üyeleri dışındaki gerçek ve tüzel kişilere hatta kamu kurum ve kuruluşlarına kredi kullandıran kooperatiflerin faaliyetleri 2002 yılında yapılan yasal değişiklikle fasıl 114 ile birlikte Bankacılık yasasına göre yürütülmektedir.

Kooperatif Şirketler hukukuna tabi olan Bankaların bankacılıkla ilgili faaliyetleri 2002 yılında yapılan değişiklikle kooperatifçilik mevzuatının dışında çıkarılmış ve Bankacılık mevzuatına göre hareket edeceği kanun hükmü olarak kabul edilmiştir.

Bu düzenlemeyle kooperatif bankalarına aşağıda sıralanan kısıtlamalar veya sınırlamalar getirilmiştir.

1. Kooperatiflerin taşınmaz mal ipoteği karşılığında borç para vermesi Bakanlar Kurulunun çıkaracağı bir özel veya genel emirname ile yasaklanabilir veya kısıtlanabilir hale getirilmiştir.

Hali hazırda bir kooperatif, bir üyesine ihtiyat ve mevduat miktarı toplamının %4 (Yüzde Dört)'ünü ve her halükarda 50,000€ (Elli Bin) Euro'yu aşmamak kaydıyla nakit kredi verebilir hükmü bulunmaktadır.

2. Kooperatifin üyelerine verebileceği toplam nakit kredi miktarı, ihtiyat ve toplam mevduatlarının %80 (Yüzde Seksen)'ini aşamaz.

Yürürlükteki ipotek ve rehin kaydına ilişkin yasalar ve diğer yasal mevzuatlarda aksine kural bulunup bulunmadığına bakılmaksızın kooperatifler tarafından üyelerine verilen istikrazlarla ilgili olarak alınacak ipotek ve rehinlerde kooperatifler ve üyeleri tapu harcından muaf tutulur.

Kayıtlı şirketler, topladıkları tüm mevduatların % 20 (Yüzde Yirmi) oranına tekabül eden kısmını Kooperatif Merkez Bankası Limited Şirketinde mevduat olarak bulundurmamak

zorunluluğu getirilmiştir.

3. Bankacılık yapma yetkisi alan kooperatifler, genel kurul kararı, Mukayyidin uygunluk bildirim ve Bakanlar Kurulunun onayına tabi olmak koşuluyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında herhangi bir ülkede, o ülkenin yasalarına uygun olarak, ticari bankacılık işlemleri de dahil her türlü faaliyette bulunmak üzere şube veya şubeler açabilir.

SONUÇ DEĞERLENDİRMESİ

Kıbrıs'ta köylülerin finansal sorunlarına çözüm üretmek ve ürün pazarlama faaliyetlerini etkinleştirmek amacıyla İngiliz Sömürge Yönetiminde kurulan ilk kredi kooperatifinin düşünsel temeli Osmanlı Yönetiminin Rumeli topraklarında kurulan Memleket Sandıklarıyla benzerlik göstermektedir.

Memleket Sandıklarının önce Menafi Sandıklarına sonra Ziraat Bankasına dönüşmüş olması, Kıbrıs'ta da, Kredi Kooperatif Şirketlerinin Kooperatif Merkez Bankasına dönüşmüş olması uygulamada da benzerliği göstermektedir.

Yüzyılı aşan deneyimleriyle kooperatiflerin Kıbrıs'ta, ekonomik gelişme ve toplumsal kalkınma üzerine dönemsel olarak farklılaşan etkileri olmuştur.

Halen yürürlükte olan Fası 114 Kooperatif Şirketler Yasası 1959 yılından bu yana kooperatifçilik faaliyetlerinin temel mevzuatı olma özelliğini korurken, son yıllarda kooperatifçiliğe bütünsel bakış yerine kooperatiflerin bankacılıkla ilgili faaliyetleri üzerinden yaklaşımla yeni düzenlemeler yapılarak kooperatifçilik mevzuatı önemli ölçüde değiştirilmiş ve kooperatifler etkilenmiştir.

Kayıtlı ve faal olan her kooperatif Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankasının üyesi durumundadır.

Bu nedenle Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası kooperatiflerin örgütlenmesinde üst birlik görevini üstlenmiş sayılmaktadır.

Ancak Kooperatif Merkez Bankasının kooperatifçilik mevzuatı dışında yürüttüğü faaliyetleri (**bankacılık faaliyetleri**) ve örgütlenme yapısı "**üst birlik**" özelliğini ortadan kaldırmıştır.

Son yüzyılda, Kıbrıslı Türkler, toplumsal dayanışma ve ortaklık temelli faaliyetlere çok fazla ihtiyaç duymuşlardır.

Kırsal alanda yaşadıkları ve gelirlerini ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerden edindikleri İngiliz Sömürge Dönemi ve Kıbrıs Cumhuriyeti Döneminde köy kooperatifleri dayanışmanın ve ortak hareket etmenin buluşma yeri olmuştur.

Günümüzde de, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin içinde bulunduğu ekonomik sorunlara çözüm üretme ve ticari faaliyetlerin dayanışma içinde sürdürülmesinde kooperatiflerin alternatif model olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

Aydeniz, O., (1997), Kıbrıs'ta Kooperatifçilik. Ada-M Basın Yayın, Lefkoşa.

Başaran, H., Vurana, K., Solyalı, E., Kürşat, F. 2015, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Tarım Sektörünün Yapısal Özellikleri ve Tarımsal Pazarlama, Uluslararası Tarım, Gıda ve Gastronomi Kongresi, 8-12 Nisan, 2015, Antalya.

Hasgüler, Mehmet (1996), Kıbrıs'ta Kooperatifçilik ve Tüketim Kooperatifleri Uygulaması. Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.

Kaygusuzoğlu, M., (2003), Ekonomik Krizden Çıkışta Kooperatifçilik, Karınca Kooperatif Postası, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Şubat 2002, Ankara.

Meyer, Albert J., ve Vassiliou, S. 1962. The Economy of Cyprus. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Şafaklı, O., 2003, KKTC'de Kooperatiflerin Finansmanı Üzerine Bir Çalışma, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi Cilt:10 Say :2, Manisa.

Yurdakul, O., Emeksiz, F., Ören, N., 2002. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Tarımsal Pazarlama Yapısı ve Geliştirilmesi. Basılı Rapor, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Adana.

KKTC Devleti Fonksiyonel Kurumsal Gözden Geçirme Çalışması. TEPAV Yayınları. No:67

<http://www.mahkemeler.net>

<http://koop.gtb.gov.tr>

<http://www.devplan.org>

<http://www.koopbank.com>

KOOPERATİFLERDE TÜZEL KİŞİLERİN YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİNE SEÇİLEBİLMESİ

Mustafa YAVUZ*

1. GİRİŞ

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa¹ (KoopK) göre gerçek kişiler yanında tüzel kişiler de kooperatiflere ortak olabilmektedir.

Hatta sadece özel hukuk tüzel kişileri değil, kamu tüzel kişilerinin de kooperatiflere ortak olması mümkündür.

Tüzel kişiler, kooperatiflere ortak olmalarının yanında, KoopK'nın 55/III. maddesinde yer alan **“Yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiler, temsilcilerinin isimlerini kooperatife bildirir.”** hükmü gereğince, yönetim kurulu üyeliğine de seçilebilmektedir.

Bahsi geçen hüküm uyarınca, dernek, vakıf, şahıs ve sermaye şirketleri ile kooperatif gibi özel hukuk tüzel kişileri ve kamu tüzel kişilerinin doğrudan kooperatiflerin yönetim kurulu üyeliğine seçilebilmesi mümkün olmaktadır.

Bu hususta anılan Kanunun getirdiği tek yükümlülük, yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişilerin, temsilcilerinin isimlerini kooperatife bildirmesidir. İfade edelim ki, öğretilerde bazı yazarların belirttiğinin aksine tüzel kişilerin yönetim kurulu üyesi olması, eşyanın doğasına ve yönetim organının yapısına aykırılık oluşturmaz.

*Gümrük ve Ticaret Uzmanı

¹1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

³ Mustafa Yavuz, Dernek, Vakıf, Şirket ve Kooperatif Gibi Tüzel Kişilerin Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyesi Olabilmesi, Vergi Dünyası, Haziran 2014, S.394.

Bilindiği üzere, KoopK'nın 98. maddesinde, anılan Kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunundaki² (TTK) anonim şirketlere ait hükümlerin uygulanacağı öngörülmüştür.

Tüzel kişilerin anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi olabilmesine ilişkin olarak TTK'nın 359/II-III. maddesinde, **“Bir tüzel kişi yönetim kuruluna üye seçildiği takdirde, tüzel kişiyle birlikte, tüzel kişi adına, tüzel kişi tarafından belirlenen, sadece bir gerçek kişi de tescil ve ilan olunur; ayrıca, tescil ve ilanın yapılmış olduğu, şirketin internet sitesinde hemen açıklanır. Tüzel kişi adına sadece, bu tescil edilmiş kişi toplantılara katılıp oy kullanabilir. Yönetim kurulu üyelerinin ve tüzel kişi adına tescil edilecek gerçek kişinin tam ehliyetli olmaları şarttır.”** denilmektedir.

Yapılan atıf dolayısıyla, TTK'nın söz konusu hükmü, kooperatifler hakkında da uygulama alanı bulmaktadır. Bu çalışmada, tüzel kişilerin kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliğine seçilebilmesi hususu tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. TÜZEL KİŞİLERİN KOOPERATİFLERDE YÖNETİM KURULU ÜYESİ OLABİLMESİ³

KoopK'nın 55/III. ve TTK'nın 359/II. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde, özel ve kamu tüzel kişileri, kooperatiflerde yönetim kurulu üyesi

olabilmektedir. Tüzel kişi, yönetim kuruluna bizzat gelemeyeceği için toplantıya kendisi adına katılacak olan gerçek kişiyi belirler ve ismini kooperatife bildirir.

Bu belirlemenin tüzel kişinin yetkili organı tarafından yapılması gerekir.

Örneğin; yönetim kuruluna bir anonim şirket veya kooperatif seçilmişse, bunları temsil edecek gerçek kişinin adı ve soyadı, şirket ya da kooperatifin yönetim kurulu tarafından belirlenir. Ticaret Sicili Yönetmeliği⁴ uyarınca, gerçek kişinin belirlenmesine ilişkin yetkili organ kararının notere onaylatılması lazımdır.

Öte yandan, KoopK'da tüzel kişinin bildiri mi ne şekilde yapacağı açıklanmamıştır.

Ancak, herhangi bir ihtilafın yaşanmaması bakımından söz konusu bildirim yazılı olarak yapılması uygun olacaktır.

Tüzel kişi, yönetim kurulu üyeliğinden kaynaklanan tüm görev ve yetkileri, kooperatife bildirmiş olduğu gerçek kişi vasıtasıyla yerine getirir. Onun yönetim kurulundaki varlığı tüzel kişinin varlığı, onun görüşü tüzel kişinin görüşü ve onun oyu tüzel kişinin oyu olarak kabul olunur.

Tüzel kişi, o gerçek kişide kendisini somutlaştırmakta, tüzel kişi ile o gerçek kişi, üyelikle sınırlı olarak aynı kişi kabul edilmektedir.⁵

Tüzel kişinin genel kurul tarafından yönetim kurulu üyeliğine seçilmesi durumunda, diğer yönetim kurulu üyelerinin isimleri gibi tüzel kişinin unvanı da ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Ancak, diğerlerinden farklı olarak, tüzel kişi dışında, tüzel kişi tarafından belirlenen gerçek kişinin adı da tescil ve ilan ettirilir.

⁴) Ticaret Sicili Yönetmeliği, 27.01.2013 tarihli ve 28541 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵) Ünal Tekinalp, Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013, s.196.

⁶) Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Adalet Komisyonu Raporu, Esas No:1/324, S.Sayısı:96.

⁷) Cafer Eminoğlu, Fatma Betül Çakır, Anonim Ortaklıklarda Tüzel Kişilerin Yönetim Kurulu Üyesi Seçilmesi ve Kamu Tüzel Kişilerinin Yönetim Kuruluna Temsilci Ataması, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.18, Y.2014, S.3-4, s.284.

Tescil, tüzel kişinin üyeliğini söz konusu gerçek kişinin kişiliğinde somutlaştırıp belirgin konuma getirir ve bu yönden kurucu bir etkiye sahiptir.

İlan ise bunun üçüncü kişilere bildirilmesini sağlar. Tescil isteme süresi ise 15 gündür.

Dolayısıyla, belirtilen süre dolmadan tüzel kişinin, yönetim kurulunda kendisini temsil edecek gerçek kişiyi kooperatife yazılı olarak bildirmesi ve kooperatif yönetim kurulunun da bu süre içerisinde tescil ve ilan işlemini yapması gerekir.

Öte yandan, kooperatif yönetim kurulu toplantılarına tüzel kişinin belirlemiş olduğu sadece bir gerçek kişi katılıp oy kullanabilir, bir tüzel kişi adına birden fazla kişi yönetim kurulunda bulunamaz.

Dolayısıyla, tüzel kişi, yönetim kurulunda bir gerçek tarafından temsil edilir.

Gerçek kişi, yönetim kurulu toplantılarında, tüzel kişinin iradesini açıklayan bir araçtır. Ancak kullanılan oy tüzel kişindir.

Belirleme, tüzel kişinin kurula her toplantıda farklı kişileri yollayarak kurulun çalışmasını ve istikrarını bozmasına engel olmaktadır.

Bir tüzel kişi yönetim kurulunda menfaatler dengesini bozacak şekilde birden çok temsilciye sahip ve birden çok oyu haiz olamaz.

Çünkü her üye gibi tüzel kişi de kooperatif yönetim kurulunda bir oy hakkına sahiptir.⁶

Konuya ilişkin olarak ele alınması gereken hususlardan biri de mali haklardan faydalanma durumudur. Daha önce de ifade edildiği üzere yönetim kurulunun esas üyesi tüzel kişi adına tescil ettirilen gerçek kişi değil bizatihi tüzel kişinin kendisidir. Dolayısıyla bu çerçevede yönetim kuruluna tanınan mali haklardan onun adına hareket eden gerçek kişi değil, tüzel kişi yararlanır.⁷

Son olarak belirtelim ki, genel kurul tarafından seçilmeleri yanında, kooperatiflerin kuruluşunda da, kurucular arasında yer alan ve dolayısıyla kooperatif ortağı olan tüzel kişiler de, anasözleşme ile ilk genel kurul toplantısına

kadar görev yapmak üzere yönetim kurulu üyesi olarak atanabilirler. Bu durumda da tüzel kişi, kendisini temsil edecek kişiyi kooperatife bildirir.

3. TÜZEL KİŞİLERİ TEMSİL EDEN GERÇEK KİŞİLERİN TAŞIMASI GEREKEN NİTELİKLER

İlgili bakanlıklar tarafından hazırlanan örnek anasözleşmelerde, **“Yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiler, yukarıdaki şartları taşıyan gerçek kişiler vasıtasıyla temsil edilirler.”** hükmü yer almaktadır.

Söz konusu hükümde geçen **“yukarıdaki şartlar”** ibaresiyle, kooperatif yönetim kurulu üyelerinin sahip olması gereken şartlara atıf yapılmaktadır.

KoopK'nın 56. maddesi ile örnek anasözleşmelerin ilgili maddesi birlikte değerlendirildiğinde, tüzel kişi yönetim kurulu üyelerinin sahip olması gereken nitelikler şunlardır: Türk vatandaşı ve kooperatif ortağı olmak, tam ehliyetli olmak (**medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunmak**), aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamak, anılan Kanunda sayılan suçlardan hüküm giymemiş olmaktır.

Ayrıca örnek anasözleşmelere göre yönetim kurulu üyelerinin ve dolayısıyla tüzel kişi üyelerin temsilcilerinin, aynı zamanda kooperatifte denetçi olmaması ve yine aynı zamanda diğer yönetim kurulu üyelerinden birinin eşi olmaması ve birbirleri ile ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımlığı bulunmaması gerekir.

Bu kapsamda, yönetim kuruluna seçilen tüzel kişilerin temsilcilerinin taşıması gereken şartlar aşağıda açıklanmıştır.

- Tüzel kişi yönetim kurulu üyelerinin temsilcilerinin Türk vatandaşı olması zorunludur (KoopK md. 56/I-1). Yabancı uyruklular, Türkiye’de ikamet ediyor olsa dahi yönetim kuruluna seçilen tüzel kişilerin temsilcisi olamazlar.

- Anonim şirketlerden farklı olarak kooperatiflerde yönetim kuruluna seçilen tüzel kişilerin temsilcilerinin kooperatif ortağı olması gerekmektedir.

Ancak, tüzel kişinin kooperatif ortağı olmasından ayrı olarak temsilciler için de ortak olma şartının aranması kanaatimizce yerinde bir uygulama değildir. Esasında örnek anasözleşmeleri hazırlayanların da bu sonucu amaçlamadığı değerlendirilmektedir.

Ancak, anasözleşmelerde yer alan **“Yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiler, yukarıdaki şartları taşıyan gerçek kişiler vasıtasıyla temsil edilirler.”** hükmü, gerekli şartların tamamına doğrudan atıf yapılması dolayısıyla, temsilcilerin ortak olması bakımından da bağlayıcı niteliktedir.

Zira ilgili hükümde yönetim kurulu üyeleri için öngörülen şartlardan biri de kooperatif ortağı olmaktır.

Kooperatif ortağı olan tüzel kişi, pekâlâ kooperatif ortağı olmayan ancak bu tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili olan yöneticileri veya çalışanlarını ya da üçüncü bir kişiyi temsilci olarak belirleyebilmesi gerekir.

Temsilci olmanın doğasında da bu yatmaktadır. Ayrıca, temsilcinin ortak olma şartının kamu tüzel kişileri bakımından uygulanması da oldukça güçtür.

Bu çerçevede, kooperatif yönetim kuruluna seçilen tüzel kişilerin temsilcilerinin ortak olmasının şart olmadığına ilişkin örnek anasözleşmelerde değişiklik yapılması uygun olacaktır.

- Tüzel kişi yönetim kurulu üyesi adına tescil edilecek gerçek kişinin tam ehliyetli olması şarttır (KoopK md. 98, TTK md. 359/III).

Bu bağlamda temsilci kişi, ayırt etme gücüne sahip (**mümeyyiz**) olmalı (**yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmamalı**), ergin (**reşit**) olmalı (**18 yaşını doldurmuş olmalı veya evlenme ya da mahkeme kararıyla ergin kılınmış olmalı**) ve kısıtlı (mahcur) olmamalıdır.

- Yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiyi temsil edecek olan kimseler, aynı türde başka bir kooperatifte yönetim kurulu üyesi veya tüzel kişi temsilcisi olmaması gerekir.

Kooperatif türlerinin belirlenmesinde anasözleşmede gösterilen ve unvanlarına da yansıyan amaç ve çalışma konularına bakılır. Örneğin, konut yapı kooperatifi ile turizm geliştirme kooperatifi ayrı tür kooperatiflerdir. ⁸

- Yönetim kurulu üyesi tüzel kişileri temsil edecek kişinin belli suçlardan mahkûm olmaması şarttır.

Buna göre; Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçları ile KoopK hükümlerine göre mahkûm olanlar tüzel kişi yönetim kurulu üyelerinin temsilcisi olamazlar (KoopK md. 56/I-3).

- Aynı zamanda kooperatifte denetçi olanlar ve yine aynı zamanda diğer yönetim kurulu üyelerinden birinin eşi olan ve birbirleri ile ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımlığı bulunanlar da tüzel kişi yönetim kurulu üyelerinin temsilcisi olarak görevlendirilemezler.

4. TÜZEL KİŞİNİN TEMSİLCİSİNİN GÖREVDEN ALINMASI

Genel kurul lüzum görürse kooperatif yönetim kurulu üyelerini her zaman değiştirebilir. Ayrıca, gündemde olmayan hususlar genel kurulda görüşülemezle beraber, kooperatife kayıtlı ortakların en az 1/10'unun gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmeden önce yazılı teklifte bulunmaları halinde yönetim kurulu üyelerinin azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesi hususu, genel kurula katılanların yarısından bir fazlasının kabulü ile gündeme alınabilir.

⁸⁾ *Cafer Tayyar Çöklü, Uygulamada Yapı Kooperatifleri, Omaş Ofset, İstanbul 2001, s.309.*

⁹⁾ *Mustafa Yavuz, agm, S.394.*

Bu çerçevede, yönetim kurulu üyelerinin genel kurul kararıyla her zaman görevden alınması mümkündür.

Dolayısıyla, gerçek kişi yönetim kurulu üyeleri gibi tüzel kişi üyeler de genel kurul tarafından her zaman görevden alınabilir.

Tüzel kişi yönetim kurulu üyesinin görevden alınması halinde doğal olarak tüzel kişiyi yönetim kurulunda temsil eden gerçek kişinin de temsil görevi sona erer.

Bunun yanında, KoopK'nın 98. maddesi yollamasıyla kooperatifler hakkında da geçerli olan TTK'nın 364/II. maddesinde, **“Yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişi, kendi adına tescil edilmiş bulunan kişiyi her an değiştirebilir.”** denilmektedir.

Tüzel kişi adına tescil ve ilan edilecek gerçek kişiyi belirleme ve değiştirme yetkisi tüzel kişi yönetim kurulu üyesine aittir.

Tüzel kişi, bu hakkından önceden feragat edemez.

Bu kişinin genel kurul tarafından seçilmesi veya değiştirilmesi mümkün değildir.

Kanunun amir hükmü gereğince, yönetim kuruluna seçilen tüzel kişiyi temsil edecek kişinin genel kurulca belirlenmesine ilişkin bir hüküm anasözleşmeye konulamaz.

Çünkü tüzel kişi, seçimle yönetim kuruluna üye olmuştur. Bununla birlikte tüzel kişi, kendi adına toplantılara katılacak kişiyi her zaman değiştirebilir.

Tüzel kişi temsilciyi değiştirmek istiyorsa kooperatife başvurarak yeni kişinin tescil ve ilan ettirilmesini ister.

Gerçek kişiyi belirlemek ve değiştirmek hakkı sadece tüzel kişi yönetim kurulu üyesine aittir. ⁹

Ancak, kanaatimizce örnek anasözleşmelerde belirtilen şartların kaybedilmesi halinde kooperatif de, yönetim kurulu üyesi tüzel kişiden temsilcisini değiştirmesini talep edebilir.

5. TÜZEL KİŞİ YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Diğer yönetim kurulu üyeleri gibi tüzel kişi yönetim kurulu üyeleri de, kanundan ve anasözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde, hem kooperatife hem ortaklara hem de kooperatif alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumludur.

Bu durumda tüzel kişi, temsilci olarak belirlediği gerçek kişinin işlem, eylem, fiil ve kararlarından sorumlu olmaktadır.

Dolayısıyla gerçek kişinin kusuru, tüzel kişinin kusuru kabul edilmektedir.

Temsilci tarafından tüzel kişi adına ve hesabına yapılan hukuki işlemin sonuçları, doğrudan doğruya temsil olunan tüzel kişiyi bağlar.

İbra ve zamanaşımı, tüzel kişi yönetim kurulu üyesinin sorumluluğunu ortadan kaldırır.

İfade edelim ki, kooperatif yönetim kuruluna seçilen tüzel kişiyi temsil edenler, öncelikle temsil ettiği tüzel kişinin hak ve menfaatlerini gözetmekle yükümlüdür.

Her ne kadar KoopK ve TTK'da belirtilmemişse de, genel hükümler çerçevesinde tüzel kişi, kendisine yükletilen sorumluluktan dolayı temsilci olarak belirlediği gerçek kişiye rücu etme hakkına sahiptir.

6. SONUÇ

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu uyarınca, gerçek kişiler yanında tüzel kişiler de kooperatiflerde yönetim kurulu üyesi olabilmektedir.

Genel kurul tarafından seçilmiş veya anasözleşmeyle atanmış yönetim kurulu üyesi tüzel kişilerin yetkili organları, kendisini yönetim kurulunda temsil edecek gerçek kişiyi belirler.

Bu yetki sadece tüzel kişiye aittir. Yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişiler, yönetim kurulunda sadece bir gerçek kişiyle temsil edilir ve tüzel kişi adına sadece, bu tescil edilmiş kişi toplantılara katılıp oy kullanabilir.

Bir tüzel kişi kooperatif yönetim kuruluna üye seçildiği takdirde, tüzel kişiyle birlikte, tüzel kişi adına, tüzel kişi tarafından belirlenen gerçek kişi de tescil ve ilan olunur.

Yönetim kurulu üyesi tüzel kişi adına tescil edilecek gerçek kişinin, Türk vatandaşı ve kooperatif ortağı olması, tam ehliyetli olması (medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunması), aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmaması, anılan Kanunda sayılan suçlardan hüküm giymemiş olması şarttır.

Ayrıca tüzel kişi üyelerin temsilcilerinin, aynı zamanda kooperatifte denetçi olmaması ve yine aynı zamanda diğer yönetim kurulu üyelerinden birinin eşi olmaması ve birbirleri ile ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımlığı bulunmaması gerekir.

Yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişi, kendi adına tescil edilmiş bulunan gerçek kişiyi her zaman değiştirebilir.

Genel kurul veya yönetim kurulunun ise tüzel kişinin temsilcisini değiştirme yetkisi yoktur.

Ancak, gerekli şartları kaybetmesi halinde kooperatif, temsilcinin değiştirilmesini tüzel kişiden talep edebilir.

Yönetim kurulu üyeleri hakkında öngörülen hukuki sorumluluğun muhatabı, tüzel kişiyi yönetim kurulunda temsil eden gerçek kişi değil, doğrudan ve sadece yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişidir.

Ancak tüzel kişi, kendisine yükletilen sorumluluktan dolayı temsilcisi olan gerçek kişiye rücu edebilir.

HİNDİSTAN TARIM KOOPERATİFÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Vedat SADIOĞLU*

GİRİŞ

Dünyanın en büyük yedinci coğrafyasına ve ikinci nüfusuna sahip Hindistan'da, tarımda çözüm modeli olarak '**özyönetim**' yıllardır düzenli olarak işlemektedir. (bakınız, Özyönetim Nedir?)

Ülke nüfusunun 4'te 3'üne denk gelen çiftçiler, Hindistan Çiftçiler Birliği bünyesinde kurdukları halk meclisleriyle sorunlarına çözüm gücü olmaktadır.

Yerel ve tabandan örgütlenmeyi esas aldıklarının altını çizen Birlik, "**tarım bizim hayat biçimimizdir**" diyerek ilkelerini belirlemişlerdir.

Hindistan'da halkın büyük çoğunluğu geleneksel yöntemlerin kullanıldığı tarımla uğraşmaktadır.

Ülkedeki çiftçilerin örgütlenmesinde büyük görev üstlenen Hindistan Çiftçiler Birliği, ülkede tarımsal örgütlenme için çalışmalarını başarıyla sürdürmektedir

Özyönetim Nedir?

Özyönetim, "**tekrar ele geçirmek, kazanmak**" anlamlarıyla birlikte "**iyileştirmek**" anlamıyla da kullanılan bir ifadedir.

Genel olarak işçi kooperatifleri, işçi konseyleri, katılımcı ekonomi ve işyerinin patronsuz

çalıştırıldığı benzer oluşumlarda kullanılan bir karar alma modelidir. Özyönetim, geleneksel iş organizasyonunun aksine, çalışanların işyerinde müşteri ilişkileri, genel üretim yöntemleri, zamanlama ve işbölümü gibi konuları kapsayan karar alma sürecini bizzat elinde bulundurmasını ifade eder. Bu sistem daha sonra tarım(çiftçi) kooperatiflerinde de başarıyla uygulanmıştır.

HİNDİSTAN'DA KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHÇESİ

Hindistan'da, özellikle 1950'lerde ve 1960'larda kooperatifler ulusal hükümetlerin desteği altında işleyişlerini sürdürmüşlerdir.

Bu hükümetler, kooperatifleri kendi araçları olarak görmüşler ve kontrolleri altında tuttukları ekonomilerde bir kamu kuruluşu gibi kullanmışlardır.

Aynı zamanda bu hükümetler, kooperatifleri kırsal nüfusa ulaşmanın bir yolu olarak görmüşlerdir.

Hindistan'da şeker ve keten kooperatifleri ile süt ürünleri kooperatifleri başarılı kooperatifler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak, 1990'lardaki piyasanın serbestleşmesinden ve onu takip eden dönemde Hindistan'da hükümetlerin kooperatif desteklerini sona erdirmesinden sonra birçok devlet destekli kooperatif özel sektörle rekabet edememiş ve kapanmak zorunda kalmıştır.

*Araştırmacı Yazar
(vsadioglu1960@hotmail.com)

Resim 1: IFFCO (Hintli Çiftçiler Gübre Kooperatifi): Kooperatifte başarılı bir iş modeli

Kalkınmakta olan ülkelerde ICA, ILO ve BM gibi uluslararası örgütlerin çabalarıyla hükümetlerden bağımsız yeni kooperatiflerin oluşumu gerçekleşmiştir.

ICA Kimlik Belgesi ve kooperatif ilkeleri, BM 2001 Yönergesi ve ILO'nun kooperatiflerin desteklenmesi konusundaki 193 numaralı tavsiye kararı kooperatiflerin kurulmasında

rehber olmanın yanı sıra hükümetlerin kooperatiflerin kuruluşlarındaki rollerine de kısıtlama getirmiştir.

Bahsi geçen belgeler hükümetlerin kooperatiflerin iç işleyişinden tümüyle uzak durmalarını tavsiye etmektedir.

ILO'nun 193 numaralı tavsiye kararı sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve adil istihdamın sağlanabilmesi için kooperatiflerin iş kapasitelerinin artırılması gerektiğine işaret eder.

Hindistan, bu amaçlar doğrultusunda kooperatifleşmeye önem veren ülkelerin arasında yer almaktadır.

Hindistan'daki çiftçilerin örgütlenmesinde büyük görev üstlenen '**Hindistan Çiftçiler Birliği**', uzun yıllardır ülkede tarımsal örgütlenmenin mücadelesini vermektedir

Resim 2: Hindistan'da halkın büyük çoğunluğu geleneksel yöntemlerin kullanıldığı tarımla uğraşmaktadır.

HİNDİSTAN'DA KOOPERATİFLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR ve TEHDİTLER

Özellikle Hindistan ve Sri Lanka'daki kooperatifler hakkında yapılan bir araştırma, kooperatiflerin işlerini geliştirmeleri için gerekli kredilere erişimlerinin olmadığını göstermiştir.

Diğer bir sorun ise teknik bilgi eksikliği ve

yeni teknolojileri öğrenme konusundaki olanaksızlıklardır.

İş ve liderlik yeteneklerinin geliştirilememesi, yerel pazarların dışına çıkılamaması ve ticaret yapma olanakları konusunda bilgi yetersizlikleri kalkınmakta olan ülkelerdeki kooperatiflerin

karşılaştığı önemli sorunlardır.

Bu kooperatifler, halen hükümetlerin üzerlerinde oluşturduğu baskılar ve üyelerin kendi seçtikleri yöneticiler hakkında güvensizlik duymalarına neden olabilecek başarısız iç yönetim sorunlarıyla karşı karşıyadırlar.

Resim 3: Hindistan Kredi Kooperatif Dernekleri Logosu

Hindistan'da kadınların sahip olduğu süt kooperatifleri, günlük 95 lak litrenin (9,5 milyon litre) üzerinde süt topluyor

Resim 4: Hindistan'da bir kadın süt kooperatifi

Çiftçi kooperatifleri, küresel ekonomi gereklerine uygun ihracat ürünü kalitesinde üretim yapma konusunda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar.

Kredi kooperatifleri ise bankacılık işlemleri yapma ve risk yönetimi konularında kapasite artırımında bulunmak zorundadırlar.

Birçok kooperatif açısından kadınların düşük oranda kooperatiflerde temsil edilmesi ve kadın ortaklarının az bulunması önemli bir sorundur.

Bu durum kredi kooperatiflerine göre tarımsal amaçlı kooperatiflerde daha yaygın durumdadır.

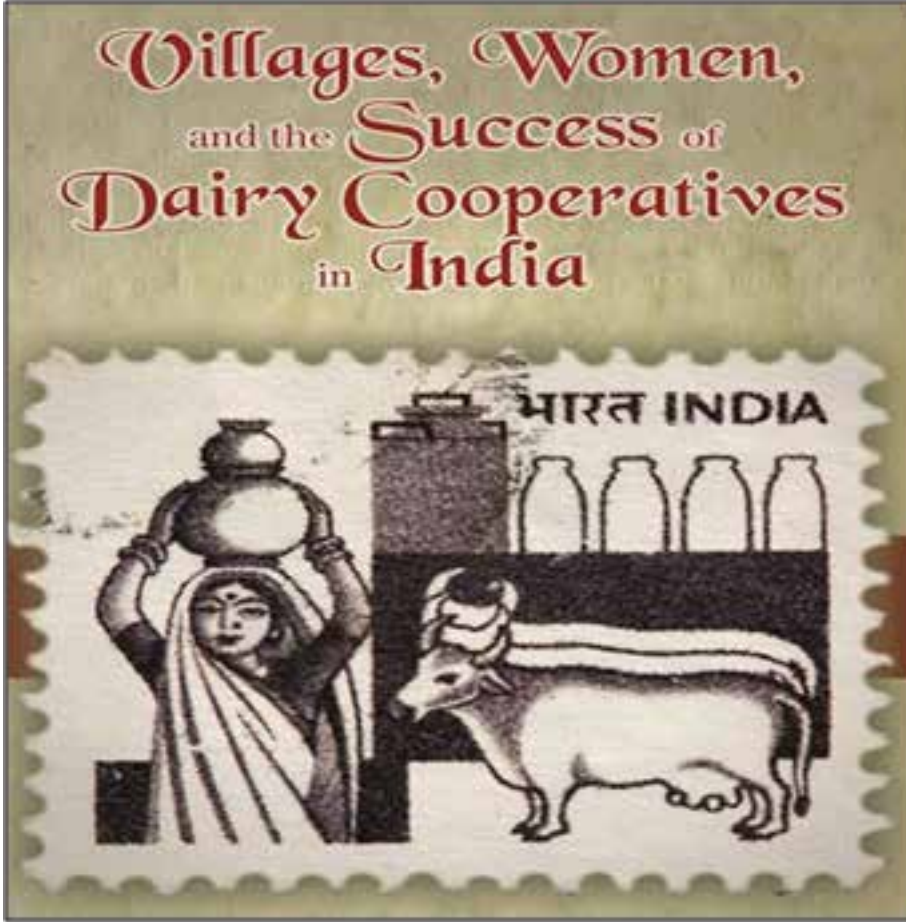
Bu soruna çözüm bulmanın tek yöntemi Sri Lanka'nın güneyindeki kadın kooperatif bankalarına benzer kadın kooperatif bankaları kurmaktır.

Hindistan'daki '**Kadın Süt Ürünleri Kooperatifi**' gibi farkındalık kampanyaları ise kadınların kooperatiflere katılımının iki katına çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Bunlara ek olarak, genç nüfusun kooperatiflere

katılım oranlarını yükseltmek ve gençler için uygun işlerin artırılması amacıyla uzmanlaşmış gençlik kooperatifleri kurulmalıdır.

Bu amaçla mevcut kooperatiflerde farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Resim 5: Hindistan'da kadınlar süt kooperatiflerinde etkin olarak çalışmaktadırlar.

GÜNÜMÜZDE HİNDİSTAN'DAKİ KOOPERATİFÇİLİĞİN DURUMU

Hindistan'ın, tam anlamıyla bir köylüler ülkesi olduğu söylenebilir. Toplumun %60'ı küçük çiftçilerden oluşmaktadır.

Hindistan'ın bağımsızlığından (1947) sonra '**Toprak Kanunu**' gerçekleştirilmiştir.

Bu yüzden neredeyse tarımla uğraşan herkesin kendi toprağı vardır.

Küçük çiftçiler aileleriyle birlikte bu topraklarda çalışmaktadır.

Hindistan'da yaklaşık 600 bin köy bulunmaktadır.

Köy nüfuslarının %70'i çiftçidir. Çiftçi olmayanlar da yarı zamanlı çiftçi veya yarı zamanlı başka işlerle uğraşmaktadır.

Resim 6: Hindistan'da halkın %60'ı küçük çiftçilerden oluşmaktadır.

Çiftçilerin en büyük problemi pazarlamadır, zira pazarda hiçbir korumaları ve güvenceleri yoktur.

Ayrıca araçlar (taşeronlar) tarafından da sık sık sömürülmektedirler.

Örgütlenme biçimleri, tamamen yerel tabandan oluşan bir yapı şeklinde işlemektedir. Örgütlenme, en küçük sokaktan ve mahalleden başlar.

Yerel ve ulusal düzeye kadar dört seviye örgütlenme biçimi vardır. 3-4 sokaktan oluşan bir meclis sistemi bulunur ve bu meclis yerel tabandaki örgüttür.

Bunlar halk meclisleridir.

Daha sonra bu meclisin üzerinde mahalle meclisi yer alır.

Onun üzerinde eyalet, eyaletin üzerinde de ulusal meclis vardır.

Bir mahalle meclisinden çıkan temsilci, ilçe ve il düzeyindeki toplantıya gönderilir. İl düzeydeki toplantıdan çıkan temsilci eyalet üzerindeki toplantıya gönderilir.

Bu toplantılar düzenli olarak her ay yapılır. Ulusal toplantılar ise 3 ayda bir yapılır.

Meclisler, dışarıdan veya hükümetten hiçbir destek almadan çalışırlar.

Dolayısıyla tamamen yerel ve tabandan gelen bir örgütlenme vardır.

Ayrıca bu toplantıların dışında 6 ayda bir genel kurul yapılır.

Bu toplantılarda çiftçilerin temel sorunları, çözüm önerileri konuşulur.

Kooperatifler, çiftçiler ve aileler yerel mahalle meclisinden ulusal seviyeye kadar hepsiyle iyi ilişkiler içindedirler.

Dolayısıyla temsiliyette fazla bir sorun yaşanmaz.

SAYILARLA HİNDİSTAN KOOPERATİFÇİLİĞİ

- Hindistan'da 236 milyon kişi kooperatif ortağıdır.
- Hindistan'da 90 000 tarımsal ürün işleme

ve pazarlama kooperatifi bulunmaktadır. Süt toplama, işleme ve pazarlama bakımından Hindistan kooperatifçiliği, dünya ölçeğinde bir başarı örneğidir.

- Hindistan'da tarımda kullanılan gübrenin %34'ü kooperatifler kanalıyla temin edilmektedir.
- Hindistan'da 100.000 süt ürünleri kooperatifi her gün 12 milyon ortaktan 16,5 milyon litre süt toplamaktadır ve Hindistan'ın gıda ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır.
- Tarımsal alanlar bakımından dünyada 2.sırada olmasına rağmen, Hindistan'da tarımsal üretim büyük ölçüde doğal şartlara bağlıdır.

SONUÇ

Hindistan ekonomisi iki farklı yapıya sahiptir. Biri, orta sınıfın en zekilerini çalıştıran modern ve küresel rekabet gücüne sahip bilgiye dayalı hizmetler sektörü, diğeri çoğunlukla az eğitilmiş işgücünün çalıştığı ve rekoltesi yağışlara bağlı tarım sektörüdür. İmalat sektörü ise geleneksel olarak kalitesiz mallar nedeniyle yetersiz olmasına rağmen, bu durum son yıllarda değişmeye başlamıştır.

Hizmetler sektöründeki güçlü büyüme sonucunda sektörün GSYİH içinde payı 2015 yılında %58,9 olarak gerçekleşirken, tarım sektörünün payı %16,6, sanayinin payı ise %24,5 olmuştur.

Son yıllarda ekonominin tarıma bağımlılığı azalmış olsa da GSYİH'deki dalgalanmalar hâlâ yıllık muson yağmurlarının sonuçlarına bağlıdır. Kooperatifler henüz güçlü değilse de toprak sahiplerinin çoğunluğu geçinecek kadar tarım yapabilmektedirler.

Çoğu çiftçi ailesi yoksulluk sınırının altında yaşam sürdürmektedirler. Hindistan, özellikle kırsal alanda dünyadaki en kötü insani gelişim endekslerinin bazılarında sahiptir.

Buna karşın, Hindistan aynı zamanda çok sayıda yüksek nitelikli işgücüne ve birçok uluslararası endüstriyel şirkete de sahiptir.

Resim 7: Hindistan çay üretiminde Çin'den sonra 2.sırada gelir(979 bin ton).(Kaynak: FAO, Ocak 2010 verileri)

KAYNAKÇA

- www.tekb.org.tr/contentFiles/120221zPureferans.doc (Erişim Tarihi:15.01.2017).
- <http://www.zeytinportali.com/article/221/dunyada-uygulanan-basarili-tarimsal-kooperatificilik-ornekler>(Erişim tarihi: 15.01.2017).
- <http://www.turkey.coop/haberdetay/ULUSLARARASI-KOOPERATIFLER-ZIRVESI--KANADA--05-09-EKIM-2014-/54>(Erişim Tarihi:15.01.2017).
- <http://blog.milliyet.com.tr/ekonomilerde-kooperatiflerin-yer>(Erişim Tarihi: 15.01.2017).
- <http://www.is.org.tr/haber/hindistanda-sendikalar-ortak-orgutlenme-calismasi-yapiyor>(Erişim Tarihi:18.01.2017).
- <http://www.sanliurfasiyaset.com/haber/2257/turkiyede-suc-hindistanda-model>(Erişim tarihi:18.01.2017).
- <http://ebadersleri.com/hollanda-ile-hindistan-tarimlarinin-karsilastirilmasi>(Erişim Tarihi:20.01.017).
- <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disilliskiler/ulkeler/ulke-detay/Hindistan>(Erişim Tarihi:20.01.2017).
- <https://www.turkcebilgi.com/özyönetim> (Erişim Tarihi:20.01.2017).

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TARIM VE KALKINMA

Mert Can ERDOĞAN*

Son dönem Osmanlı ekonomisi uzun yıllar ilkel bir tarım ve sıfır sanayiden ibaret tasvir edilmiştir.

Bu tasvirin temel sebebi cumhuriyetin 1923 yılında tükenmiş bir iktisadi ve toplumsal yapı devralmasıdır.

Fakat cumhuriyetin devraldığı mirasın ağırlığı, Osmanlı Devleti'nin yanlış iktisat politikalarından kaynaklanmıyordu.

Osmanlı Devleti'nin son on senesini kapsayan savaş süreci, ülke ekonomisini yerle bir etmişti.

Bu savaşların akabinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti doğal olarak ağır iktisadi sorunlarla karşılaşmıştı.

Fakat iktisat politikaları açısından genç cumhuriyet kuruluşunu takip eden yıllarda Osmanlı Devleti'nin iktisat politikalarını takip etmiş; bu sayede savaşın yaralarını sarabilmişti.

Osmanlı ile cumhuriyet devirlerini birbirine bağlayan iktisadi yaklaşım tarım üzerinden kalkınma fikriydi.

Osmanlı Devleti son yüzyılında tarımsal üretimi ciddi oranda artmış ve dış pazarlara yönelmişti; sadece 1860 ile 1910 arasındaki 50 yıllık süreçte tarımsal üretim iki katına çıkmış ve bu üretimin yüzde 20'si ihraç edilmişti.

Ülke ekonomisini dünya ile buluşturacak demiryolu ve altyapı yatırımlarına başlanmış; Cumhuriyet'e 3449 km uzunluğunda demiryolu hattı miras bırakılmıştı.

Tarımsal üretimin dünya pazarları ile bulunduğu noktalarda bulunan Selanik, İzmir ve Mersin gibi şehirler büyük ihracat limanları haline gelmişti.

Bu liman şehirlerinde, gelişen altyapı ve ucuz hammadde akışı sayesinde yirminci yüzyıl başlarında tarıma dayalı sanayi kolları gelişmeye başlamıştı.

Ülkenin çoğu yerinde nüfus yoğunluğu iki kat artmış ve kişi başına düşen milli gelirden aynı yüzyıl içinde iki katına çıkmıştı.

1912 yılına gelindiğinde ülkenin iktisadi durumu her anlamda önceki yüzyıldan oldukça farklıydı.

Bu dönemde başta nüfus, üretim ve altyapı açısından ülkenin yaşadığı iktisadi dönüşüm dikkate değerdi.

Devlet bu dönemde büyük limanlar ve kapsamlı demiryolu projelerini yürüterek tarımın dış pazarlara açılması için gerekli altyapıyı temin etmeye çalışmıştı.

Bu çabaların sonucunda kayda değer bir ilerleme sağlanmış ve dünya ekonomisinin genişlediği 1897-1913 yılları arasında üretim pamukta dört kat, tütünde 3.2 kat, kuru üzüm, fındık ve incirde ise iki kat artmıştı. Tarımın gösterdiği bu gelişme sayesinde artan nüfusun

** Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
historianturk@gmail.com*

ortaya çıkardığı gıda talebine cevap verilmiş, ihracat yoluyla döviz geliri elde edilmiş ve önemli oranda sermaye birikimi gerçekleşmişti.

Fakat ne var ki, 1922 yılına gelindiğinde ülkenin iktisadi durumu 1912 yılından oldukça farklıydı.

Bu on yıllık süreçte gerçekleşen Balkan Savaşları, Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı neticesinde ülke her açıdan yıkıma uğramış ve ekonomik yapısı temellerinden sarsılmıştı.

1923 yılına gelindiğinde kişi başına gelir düzeyi 1913 düzeyinin yaklaşık yüzde 40 altındaydı, aynı dönemde bugünkü Türkiye topraklarında yaşayan nüfus 17 milyondan 13 milyona gerilemişti.

Bu 10 yıllık süreçte ülke ekonomisi bir enkaz haline gelmişti. Ancak bu enkazı doğru analiz etmek çok önemlidir, zira ancak söz konusu savaş döneminin sonuçları açıklanarak 1922 yılındaki enkazın son dönem Osmanlı ekonomisini yansıtmadığı anlaşılabilir.

Savaş döneminin en kritik neticelerinden biri ülke nüfusunda meydana gelen kayıplardır.

Söz konusu on yıllık dönemde Müslüman nüfusun verdiği kayıp 2 milyona yakındı. Bu kaybın büyük bir bölümü kırsal bölgede yaşamakta olup askere alınan genç erkekler olduğu düşünülürse söz konusu süreçte tarımsal işgücünün büyük oranda savaşa feda edildiği ortaya çıkıyor.

Savaşta kaybedilen genç nüfus o kadar dramatik oranlardaydı ki ülkenin demografik açıdan toparlanması on yıllar alacaktı. Zira ülke nüfusu ancak 1930lu yılların sonunda 1913 yılı rakamlarına ulaşabildi.

Aynı dönemde Ermeni nüfusun 1915 yılında Suriye'ye sürülmesi nedeniyle Anadolu'daki Ermeni sayısı 100 binin altına inmişti.

Bu trajik gelişmenin ardından, 1923 yılından sonra Türk ve Yunan devletleri arasında imzalanan büyük bir mübadele anlaşması uyarınca yaklaşık 1,2 milyon Rum Anadolu'yu terk etmiş, yaklaşık yarım milyon Müslüman - Türk nüfus da Yunanistan ve Balkanlar'dan

Türkiye'ye gelmişti.

Rum ve Ermeni nüfusundaki bu olağanüstü düşüş ülkedeki iktisadi yapıyı temellerinden sarsmıştı. Zira Çukurova bölgesinde Ermeniler, Ege bölgesinde ise Rumlar dış pazara yönelik pamuk, incir ve tütün gibi tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde tecrübeli insanlardı, aynı zamanda bu ürünlerin ihraç edildiği pazarlarla bağlantıları vardı.

Bu bağlantıları sayesinde ülkeye kredi akışı sağlayarak dönemsel sermaye ihtiyacına cevap verebiliyorlardı. Dolayısıyla böylesine bir nüfusun kaybıyla ülke ihracatı yapısal bir krizle karşı karşıya kalarak ve uzun dönemli yaralar aldı.

Türk orta sınıfının, Rum ve Ermeni nüfusun kaybıyla ortaya çıkan boşluğu dolduracak olgunluğa ulaşması ise ancak 1950li yıllarda mümkün hale gelecekti.

Bahsettiğimiz dönem aynı zamanda ülkenin en verimli tarım arazilerinin ve limanlarının işgale uğradığı yıllardı. Bu süreçte İzmir Bursa ve Adana gibi ülke ekonomisinin merkezinde bulunan şehirler kaybedilmiş, dünya ekonomisi ile olan bağlantılar kesilmişti.

1922 yılının sonuna gelindiğinde önceki üç yıl boyunca Türk-Yunan savaşının yıkıcı etkilerine maruz kalan Ege Bölgesi ekonomik ve sosyal anlamda çökmüş, savaş öncesinde yoğun tarımsal üretim yapan bölgeler ya harap olmuş ya da boşaltılmıştı.

Bunlara ek olarak Yunan ordusunun çekilirken meydana gelen İzmir yangını ile ülkenin en büyük ihracat merkezi büyük oranda yok olmuş şehrin limanı dahil temel ticaret bölgeleri küller altında kalmıştı. Bu fiziksel yıkım yukarıda bahsettiğimiz nüfus kaybıyla birleşince, İzmir ve Ege Bölgesi'nin iktisadi yapısı kalıcı olarak sarsılmıştı. 1922 yılından itibaren İzmir, ülkenin en önemli ihraç limanı olma konumunu yitirerek, İstanbul'un gerisine düşmüştü. Savaşta kaybedilen nüfus ve işgallerin yol açtığı fiziki zararların ötesinde, devletin özellikle dünya savaşını finanse etmek ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için aldığı tedbirler ülke ekonomisine muazzam boyutlarda zarar vermişti. Devletin gelirleri

böylesine büyük ve uzun bir savaşın giderlerini karşılamaktan çok uzaktı, aynı zamanda devletin mali yapılanması vergi gelirlerinin verimli bir şekilde yükseltilmesine imkân verecek seviyede değildi.

Bu yüzden savaşın finansmanı para basmak gibi kolay ancak en sakıncalı finansman yolu ile sağlandı.

Savaş yıllarında yüzde 80'i aşan bütçe açıkları, daha fazla para basılarak kapatılmaya çalışılmış, bu da yüzde 300'ü aşan enflasyon oranlarına yol açmıştı.

Söz konusu oranlarda enflasyonun Türkiye tarihinde bir benzeri daha olmadığı gibi savaşa katılan diğer ülkelerdeki boyutlarında çok üzerindeydi.

Öyle ki ülkedeki enflasyon ancak 1917 devrimi öncesi Rusya'da çıkan fiyat artışlarıyla karşılaştırılabilir büyüklükteydi.

Bu durum gelir dağılımını derinden etkilemiş, büyük kentlerde yaşam pahalılığı görülmemiş boyutlara ulaşmıştı. Savaşın finansmanı için yaratılan enflasyona ek olarak ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için köylerdeki yük hayvanlarına ve çiftlik hayvanlarına el konulmuştu.

El konulan bu hayvanların, köylülerin başlıca sermayesi olduğunu düşünürsek şehirlerde enflasyonun yarattığı yoksulluğu kırsal arazide hayvan sayısındaki düşüş yaratmıştı diyebiliriz.

Ayrıca 1913'te 6.9 milyon olan hayvan sayısının 1920'de 4.1 milyona düşmesi artık daha az toprağın sürülebileceği anlamına gelmekteydi.

Yük hayvanlarındaki bu düşüş yukarıda bahsettiğimiz tarımsal işgücü kaybıyla birleşince söz konusu yıllarında tarımsal üretimde dramatik bir daralma yaşandı ve 1913 oranları ile karşılaştırıldığında buğday üretiminde yaklaşık yüzde 40 tütün, kuru üzüm, zeytinyağı, ham ipek ve pamuk üretiminde ise yüzde 50'nin üzerinde bir gerileme gerçekleşti.

Yukarıda kısaca toparlamaya çalıştığımız üzere, uzun savaş yılları sonucunda,

Anadolu'nun en verimli bölgeleri işgale ve yıkıma uğramış, ülke nüfusunun iktisaden en kritik unsurları büyük oranda kaybedilmiş ve halk yarı yarıya fakirleşmişti. 1923 yılına gelindiğinde Cumhuriyet iktisaden çökmüş bir ülke devralmıştı, dolayısı ile 1923-29 arasındaki dönem iktisadi anlamda bir yeniden inşa ve toparlanma yılları olacaktı.

Savaş öncesine oranla yavaşlamış olmakla birlikte, 1920'lerde dünya ekonomisi bir bütün olarak yeniden büyüme eğilimindeydi.

Hammadde talebinin artmasına yol açan bu ekonomik büyüme, tarım fiyatlarının yükselmesi anlamına geliyordu ki buda Türkiye gibi ihracatı büyük oranda tarımsal üretime dayalı olan ülkeler adına dış ticaretin daha karlı olması demekti.

Fakat ikinci bölümde açıkladığımız üzere, 1912-22 yılları arasında ülkenin tarımsal üretimi neredeyse yarı yarıya azalarak iç pazarın ihtiyacını dahi karşılayamaz hale gelmişti, 1924 yılında ülke 208 milyon ton tahıl ve un satın almak durumunda kalmıştı ki bunun toplam ithalat içindeki payı yüzde 10'du.

Bu yüzden 1920'ler boyunca devletin tarım politikasındaki temel hedefleri tarımsal üretimde savaş öncesi değerlerine ulaşmak ve tarımsal üretimi dünya pazarlarına yönlendirmek olacaktı.

Osmanlı döneminde Anadolu'da tarım, büyük oranda küçük üreticiler tarafından sürdürülmekteydi.

19. yüzyılda başlayan tarımda ticarileşme eğilimi, bu durumu etkilememiş; köylüler sahip oldukları toprakları koruyarak, dış pazara yönelik üretime katılabilmişlerdi.

Bu durumun temel sebepleri devletin küçük toprak sahiplerini tercih ederek onları kollaması ve kırsal alanlarda emeğin kıt, toprağın ise bol olmasıydı.

Dolayısıyla, 1920'lere gelindiğinde Anadolu köylüsünün yüzde 95'inden fazlası hala kendi toprağına sahipti.

Bu bağlamda Cumhuriyet, Osmanlı döneminde

olduğu gibi, küçük üretici üzerinden bir tarımsal büyüme ve ticarileşme politikası takip edecekti.

Küçük toprak sahibi köylülerin oluşturduğu bir tarım ekonomisinde, üretimin dış pazarlara yönelmesi için doğal olarak, köylülerin kendi ihtiyaçlarından fazlasını üretmeleri gerekiyordu. Bu üretimi gerçekleştirebilmek için ise söz konusu dönemde 40 dönümden fazla toprağa sahip olmak gerekiyordu.

Bu miktarda toprağa sahip olanlara orta köylü yani tükettiğinden fazlasını üreten çiftçi diyebiliriz. 1920'ler Türkiye'sinde orta köylünün, toplam kırsal nüfus içindeki oranı %15 ila 20 arasında değişmekteydi 34. Fakat Cumhuriyet idaresinin tarım politikaları bu oranları yukarıya çekmeyi ve orta köylüyü dış pazarlara açmayı planlıyordu.

İkinci bölümde bahsettiğimiz üzere, savaş yıllarında tarımsal işgücü büyük kayıplara uğramıştı ve toprağı sürmede temel unsur olan çekim hayvanlarının sayısında da büyük düşüşler yaşanmıştı. Bu durum tarımsal üretim için kullanılan toprak alanının büyük oranda darılmasına yol açarak, üretimi azaltmıştı.

Savaş sonrasında, nüfus artışında hızlı bir yükselme meydana gelmesine rağmen, bu olumlu gelişmenin işgücüne yansımaları ancak orta vadede mümkün olacaktı.

Dolayısıyla, cumhuriyetin ilk yıllarında savaş öncesi üretim rakamlarına ulaşmak için, devlet tarımsal sermayeyi artırmaya çalışacaktı. Bu amaçla, 1923'te çıkarılan bir kanunla canlı hayvanlar üzerinden alınan her türlü ithal vergisi kaldırıldı.

Bu önlemin de sayesinde 1923'te 17,2 milyon oran küçükbaş hayvan 1928'de 24 milyona, 1920'de 4,1 milyona inen büyükbaş hayvanların sayısı 1927'de 6,8 milyona yani 1914 düzeyine ulaştı.

Ayrıca devlet 1923'te tarım makinelerinin ithalatından alınan vergileri kaldırarak Ziraat Bankası vasıtasıyla üretim makinelerinin ithalatını desteklemeye başladı.

Ziraat Bankası'nın kurduğu fonlar sayesinde tarım makinelerinin ithalatında büyük bir artış

sağlandı ve yaklaşık 2000 traktör Türkiye'ye getirildi. İşgücü açığının bir dereceye kadar yeni çiftlik makinelerinin yardımıyla kapatılması ve yukarıda bahsettiğimiz dış pazarların sunduğu yüksek fiyatlar sayesinde 1924-1928 yılları arasında ekili toprak alanı hızla genişleyerek, savaş öncesi üretim rakamlarının yeniden yakalanmasını sağladı.

Devletin tarım üretimini artırmak için aldığı en önemli önlemlerden birisi de şüphesiz öşür vergisinin kaldırılmasıydı. Bu vergi Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel tarım vergisiydi.

Devlet tarımsal üretiminin bir kısmına el koyarak bu vergiyi tahsil ederdi ve 19. yüzyılda el koyulan oran %12,5tu. 1924 yılında bu vergi, hükümet gelirinin %22'sini ve doğrudan verginin %63'ünü oluşturmaktaydı.

Dolayısıyla böylesine bir gelir kaynağından vazgeçmek, Cumhuriyet idaresi için oldukça stratejik bir karardı ve hükümetin tarımsal üretime verdiği önemi göstermekteydi.

Bu kararlar, ürünün sekizde birlik kısmı vergiye gitmeyip köylüye kaldığından, daha önce ancak kendi tüketimini karşılayabilen köylülerin elinde pazarda satabilecekleri ürün kalmaya başlamıştı ki bu durum orta köylü oranının artması anlamına geliyordu.

Ayrıca bu karar büyük çiftçilerin elde ettiği tarımsal artığın çoğalmasında sağladığından tarımdaki ticarileşme oranını artırmıştı.

Devletin bu dönemde tarımın ticarileşmesini sağlamak için kullandığı bir başka önemli vasıta yeni demiryollarının inşasıydı.

1923'te Türkiye sınırları içinde 3439 km demiryolu vardı ve bunların büyük çoğunluğu pazara yönelik üretim yapabilecek tarım sahalarına inşa edilmişti.

Örneğin İzmir ve zengin hinterlandını birbirine bağlayan demiryolları, tüm ülkedeki demiryollarının %40'ını oluşturmaktaydı.

İstanbul'u Şam'a bağlayan demiryolu hattı ise Anadolu'nun belli başlı tarım merkezleri olan Eskişehir, Afyon, Ankara, Konya ve Adana üzerinden geçiyordu.

Cumhuriyet hükümetleri ise 1929 yılına kadar toplamda 1000 km'lik yeni demiryolu hattı inşa etmişlerdi ki bu hatların coğrafi dağılımı Osmanlı döneminin ekonomik mantığı ile örtüşmekteydi.

Zira demiryollarının geçtiği topraklar mevcut veya potansiyel tarımsal üretim merkezleri olup, elde edilen ürünü iç ve dış pazarlarla bütünleştirmeyi hedeflemekteydi.

Bu bağlamda söz konusu hatlardan en önemlisi, Ankara Sivas ve Sivas-Samsun hattıydı. Bu hat, Orta Anadolu tahıl artışının toplandığı merkez olan Sivas'ı Ankara üzerinden Bağdat demiryolu hattına bağlıyordu.

Böylece ülkenin en büyük beşinci tahıl üreticisi olan Sivas'ta toplanan buğday giderek büyüyen bir pazara sahip Ankara'yla ve Ankara üzerinden de ülkenin güney uçlarıyla bağlanmış oldu.

Söz konusu hattın Sivas-Samsun ayağı da aynı mantığın bir parçasıydı. Zira Samsun İzmir ve Manisa'dan sonra en çok tütün yetiştirilen vilayet olmasının yanında mısır üretiminde ilk, pirinçte ise üçüncü sırada yer alıyordu.

Böylesine zengin bir hinterlanda sahip olan Samsun limanı, söz konusu demiryolunun inşası ile bölge tarımının dış pazara açılan kapısı haline gelecekti.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız üzere genç Cumhuriyet, 1920'ler boyunca tarımsal üretimi arttıracak ve bu üretimin pazarlaya yönelmesini sağlayacak çeşitli tedbirler almıştı.

Dönem boyunca tarım fiyatlarının görece yüksek olmasının da yardımıyla, bu tedbirler sonuç vermiş ve ülke tarımı 1923-29 arasında hızlı bir toparlanma evresine girmişti.

Söz konusu yıllarda tarım üretimi %115 artarak 1913 değerlerinin üzerine çıkmayı başardı.

Özellikle dış pazarlara yönelik üretimde öne çıkan pamuk, incir, kuru üzüm, tütün ve fındıkta büyük üretim artışları sağlandı. Söz konusu ürünler ülke ihracatının %70'ini oluşturmaktaydı ve özellikle tütün ve pamuk üretiminde toparlanma oldukça hızlı oldu.

Henüz 1924 yılında ihracatın %30unu oluşturan tütün üretimi savaş öncesi değerlerine ulaştı ve takip eden yıllarda artış eğilimini sürdürdü.

Benzer bir durum pamuk üretiminde de yaşanarak 1924 yılında 1914 rakamlarının %20 üzerine çıkıldı ve sonra ki 5 yıllık süreçte toplam üretim artışı %276'yı buldu.

Bu büyük başarının arkasında üretimin dörtte üçünü sağlayan Adana bölgesinde ki traktör kullanımının yaygınlaşması büyük pay sahibiydi.

Fakat bu büyük üretim artışının ihracata yansımaları oldukça sınırlı oldu, bunun sebebi ise yerli tekstil imalatının aynı yıllarda büyük bir sıçrama yaparak iç pazarın taleplerini artan oranlarda karşılamaya başlamasıydı.

Bu eğilim 1929 buhranından sonra daha da güçlenecekti. Diğer ihraç ürünleri olan incir ve kuru üzümde ise toparlanma daha yavaş oldu ve savaş öncesi üretim değerlerine ancak 1927'de yakalanabilmişti.

Bunun temel sebepleri bu ürünlerin üretiminde uzmanlaşmış olan Rumların savaş sonrası ülkeyi terk etmek zorunda kalmaları ve söz konusu ürünlerin ancak uzun dönemde rantabl olmalarıydı.

Yukarıda detaylarıyla tartıştığımız üzere 1923 ile 1929 yılları arasında tarımsal üretimde büyük gelişmeler yaşanmış ülke üretiminde savaş öncesinin de değerlerini geçilerek %115'lik bir artış sağlamıştı. Bu üretim artışıyla beraber tarımsal üretimde hızlı bir ticarileşme eğilimi görülmüş ve devlet de bu eğilimi desteklemiştir.

Bu gelişmelerden büyük çiftlik sahipleriyle beraber köylü işletmeleri de faydalanmıştı.

Söz konusu ticarileşme sürecine katılan küçük üreticiler sayesinde orta köylünün oranı %25'e çıkmıştı. Fakat pazarda satabilecek kadar çok ürün yetiştirecek genişlikte toprağa sahip olmayan köylülerde bu ticarileşme sürecine katılmışlardır.

Zira kırsal kesimde evlerin hemen yanında bahçecilik ve sebzeçilik için ayrılmış alanlar

bulunuyordu, buralarda yetiştirilen ürünler pazarda satılarak ek gelir elde edilebilmekteydi.

Gelişen konserve sebze sanayisinin besleyen bu bahçe ürünleri sayesinde; 1923 yılında 500 bin kutu olan sebzelik konserve üretimi, 1929 yılında 4 milyon kutuya ulaşacaktı.

Köylüler için başka bir ek gelir kaynağı ise hayvancılıktı, 1927 sayımına göre ortalama bir köylü ailesinin 2 yük hayvanı, 6 koyunu ve 5 keçisi bulunmaktaydı.

Bu durum köylülerin peynir imalatı, yün kırpma ve eğirme gibi pazara yönelik üretim faaliyetlerle ek gelir elde etmesine olanak sağlıyordu.

Özellikle yün imalatı oldukça ticarileşmiş bir faaliyetti ve pazar fiyatlarının da yüksek olması sebebiyle 1923-1927 yılları arasında %100'lük bir artış göstermişti.

Aynı dönemde yumurta satışı, özellikle yoksul köylüler için oldukça önemli bir ticarileşme aracıydı.

Zira canlı hayvan satacak zenginlikte olmayan köylüler dahi köylerine gelen tüccarlara ellerinde ki yumurtaları satarak ek gelir elde edebiliyorlardı.

Bu yumurtalar bölgenin merkezi bir köyünde toplandıktan sonra ihraç dilmek üzere en yakın liman ya da demiryolu istasyonuna götürülürdü.

Bu yöntemle, 1923'te 1,4 milyon lira değerinde olan yumurta ihracatı, 1931'de 10,4 milyon liraya yükselmişti. 1923-1929 yılları arasında ülke ekonomik anlamda genel bir toparlanma süreci yaşayarak savaş öncesi değerlerine ulaşmıştır. Devletin aldığı tedbirler ve dünyada ki tarım fiyatlarının yüksek oluşu sayesinde tarım üretimi hızla yükselmiş ve dış pazarlara yönelmiştir.

Üstelik yukarıda tartıştığımız üzere tarımdaki

bu ticarileşme hareketi sadece büyük çiftlik sahiplerini ve orta köylüyü değil çeşitli üretim faaliyetleri üzerinden tüm kırsal kesimi etkileyerek genel bir üretim artışı ve pazara yönelişle sonuçlanmıştır.

Bu durum kişi başına düşen milli gelirden de kendisini hissettirmiş ve söz konusu dönemde yıllık %8,4'lük bir artış yakalanmıştır. Fakat Türkiye'nin bahsettiğimiz dönemde faydalandığı dünya ekonomisinde ki büyüme eğilimi 1929 buhranı ile sona erecekti.

Takip eden yıllarda bir bütün olarak küçülen dünya ekonomisi hammadde talebinin daralmasına yol açarak tarımsal ürünlerde dramatik fiyat düşüşlerine sebep olacaktı. Dış ticaretin karlılığını kaybettiği 1930'lu yıllarda, Türkiye'de tarımın rolü de önemli oranda değişecek ve yerli sanayinin temel dayanağı haline gelecektir.

İktisadi tarihimizde tarımsal üretimin rolü görüldüğü üzere büyüktür. Yukarıda ele aldığımız üzere hem Osmanlı Devleti hem de onun varisi Türkiye Cumhuriyeti tarımsal üretim üzerinden önemli iktisadi başarılar gerçekleştirmişlerdir. 1820 yılından bugüne kadar Türkiye'de kişi başına gelir 10 kat artmıştır. Kısa dönemli iktisat politikaları tartışılırken sık sık göz ardı edilen işte bu uzun dönemli başarıdır.

Ülkenin yaşadığı bu iktisadi zenginleşme serüveninde tarım başrolü oynamıştır dersek herhalde abartmış olmayız.

Bu bağlamda, Osmanlı aydınları tarafından öne atılan tarımsal üretimin artırılarak pazarlara yöneltilmesi ve bu altyapı üzerine sanayi inşa edilmesi fikri, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir.

Bu yüzden de en azından iktisadi anlamda Cumhuriyet'i bir kırılmadan çok, devamlılık olarak değerlendirmek uzun dönemli iktisadi kalkınmamızı anlamamızı sağlayacaktır.

GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sibel CENGİZ*

Gelir dağılımı ve eşitliğine üzerine çalışmalar, neoklasik teoriye dayanan refah iktisadının doğması ve gelir vergisinin uygulanıp yaygınlaşmaya başlaması ile ortaya çıkmıştır (Boratav, 1965). Liberal iktisadi okula göre, gelir eşitliğini sağlamaya yönelik herhangi bir teşebbüs piyasa güçlerine müdahale eder ve büyümeye zarar verir.

Dolayısıyla, gelir eşitsizliğinin büyüme için ödenmesi gerekli bir bedel olduğu düşünülmüştür. Adam Smith ve Friedrich Hayek ile izleyenleri, eşitsizliğin ekonomik sistem için gerekli ve faydalı olduğunu belirtirlerken, toplumdaki bireyler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağını vurgulamışlardır.

Buna karşın Karl Marx ve Keynes'in izleyenleri, gelirin eşitsiz dağılımının büyüme ve refah üzerinde negatif etkilerinin olacağını ve finansal sistemi istikrarsız hale getireceğini belirtmişlerdir. 1990'lı yıllarda küreselleşmenin hızlanması ile birlikte, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi artırmaktan daha çok azalttığı ileri sürülmeye başlanmıştır (Person ve Tabelleni, 1994). Çünkü gelir eşitsizliğinin artması, yalnızca eşitsizlik yaratmamakta gelirin belirli ellerde toplanmasına da neden olmaktadır.

Gelir dağılımının nasıl seyrettiği bir takım indeks ve ölçütlere göre belirlenmektedir.

** Doç.Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
İktisat Bölümü Öğretim Üyesi,
cengiz.sibel@gmail.com*

Bir ülkede yaratılan milli gelirin bireyler arasında eşit olarak dağılıp dağılmadığının ölçülmesinde Gini katsayısından yararlanılır. Lorenz eğrisi yoluyla hesaplanan Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler alırken, bulunan katsayı sıfıra yaklaştıkça kişi başına gelir daha eşit, 1'e yaklaştıkça gelirin eşitsiz dağıldığı ortaya konulmaktadır.

Gelir dağılımıyla bir diğer önemli kavram gelirin fonksiyonel dağılımıdır. Üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları ortaya koyan fonksiyonel gelir dağılımı (ücret, faiz, rant ve kar) toplumsal adaleti ve ekonomik performansı gösterir. Adalet kavramı değer yargılarıyla ilgilidir.

Gelirin eşit dağılımı modern toplumların pozitif gerekliliğidir. Gelir eşitsizliği toplumdaki üretime bir sınırlama getirir. Bu sıralamalardan ilki sosyal ve gelir hareketliliğinin hareketliliğinin sınırlanmasıdır. Sosyal ve gelir hareketliliği Büyük Gatsby Eğrisi ile ölçülmektedir.

Bu eğrinin dikey ekseninde nesiller arası esneklik katsayıları (çocukların yetişkinen elde ettiklerin gelirindeki değişmelerin ailelerin gelirindeki yüzde değişmeye oranıdır) yatay ekseninde de Gini katsayısıyla ölçülen eşitsizlik değerleri mevcuttur. Bu iki değerinin birbirine eşit olması durumunu gösteren katsayının 1'e eşit olması aileler arasındaki gelir farklılıklarının tamamının çocuklara geçeceğini ortaya koyar.

Bu durum yoksul bir ailede doğduysanız yoksul kalmaya devam edeceksiniz ya da zengin bir ailede doğduysanız zenginliğinizi

sürdüreceksiniz anlamına gelmektedir.

Gelir eşitsizliğinin yaratacağı bir başka istenmeyen sonuç, toplumdaki sosyal uyumun ve güvenin azalmasıdır. Üstelik gelir eşitsizliği liyakata ve beceriye uygun çalışma prensiplerinin ihlaline de yol açabileceğinden gençlerin yeni beceriler edinme ve beşeri sermayelerini geliştirme yönündeki davranışlarına bir engel oluşturabilir (Fitoussi ve Saraceno, 2011).

Sonuncusu da, gelir eşitsizliği ile kötü sosyal göstergeler (suç, şiddet, uyuşturucu kullanımı) arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olmasıdır.

Giriş kısmında belirtildiği gibi; gelir eşitsizliği, ekonomik performansı kimi iktisatçılara göre olumlu etkilerken, kimilerine göre de olumsuz etkilemektedir.

İktisatçıların bir kısmı, gelir eşitsizliği sonucunda ücretlerin düşmesinin işgücü birim maliyetlerini düşüreceğini ve dolayısıyla karın gelirden aldığı payı artıracığı vurgusunu yapmaktadırlar.

Dolayısıyla bu iktisatçılara göre ücretin gelirden aldığı payın düşmesi, GSYİH'ı ve istihdamı artıracaktır.

Oysa Post Keynesyen iktisatçılar, ücretlerin talebin kaynağı olarak ikili bir role sahip olduğunu belirtmektedirler. Gelir eşitsizliğindeki artış, diğer şeyler aynıyken, yurtiçi tüketimi azaltacaktır.

Çünkü ücretlerin marjinal tüketim eğilimi kara göre daha fazladır.

Benzer şekilde gelirin yoksuldan zengine yeniden dağıtımı, yoksulların zenginlere göre marjinal tüketim eğilimi daha yüksek olacağından tüketimi azaltacaktır.

Buna karşın gelir eşitsizliği karları artırması nedeniyle yatırımlar üzerine pozitif etkiye sahiptir. İşgücü maliyetlerinin düşmesi sonucunda da net ihracat ve uluslararası rekabet artar.

Diğer taraftan ücretler ve karların marjinal tüketim eğilimleri birbirinden çok farklıysa,

yatırımların karlılığa tepkisi ve ihracat ile ithalatın fiyat değişmelerine yanıtı düşük ise, toplam talepte karların artmasının toplam etkisi negatif olacaktır.

Buna ücret yönlü talep denilir. Eğer etki pozitifse, bu da kar yönlü ekonomi olacaktır. Kar yönlü ekonomiyi destekleyenler gelir eşitsizliğini savunurlar (Stockhammer, 2009).

Ekonomik performansı etkileyen ikinci faktör, gelirin büyük ölçüde az sayıda kişinin elinde toplanmasıdır (di Sebastiano Fadda, 2015).

Bu birikim gelir dağılımının dengesiz dağılım dinamikleri ve finansal sektörün genişlemesi arasındaki bağı ortaya koyar. Finansal rantlardaki büyüme yüzünden faktör paylaşımındaki önemli bir değişimin yolunu ortaya koyar.

Sonuç olarak, finansal piyasalardaki düzenlemelerin eksikliği yani mali aşırılık mümkün hale gelir.

Büyüme zayıflar ve finansal istikrarsızlık güçlenir (Galbraith, 2012).

Ekonomik performansı etkileyen üçüncü faktör, gelir eşitsizliğinin nüfusun sağlık ve eğitim koşullarını etkilemesidir.

Gelirin eşitsizliği kötü sağlık koşullarına, düşük hayat standartlarına, eğitimin zayıflığına ve dolayısıyla büyümenin yavaşlamasına yol açar.

Türkiye'de Gelir ve Servet Eşitsizlikleri, Nedenleri ve Alınması Gereken Önlemler

Türkiye'de gelir dağılımı araştırması, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yıllık bazda yapılmaktadır.

Türkiye, son yıllarda az da olsa iyileşmelere rağmen dünyada gelir dağılımı eşitsizliğinin en fazla adaletsiz olduğu ülkeler arasında sayılmaktadır.

1960'lı yıllarda gelir dağılımı eşitsizliğinin Türkiye'de yüksek olduğu fakat bu eşitsizliğin 1980'li yıllardan itibaren daha da arttığı ifade edilmektedir.

Tablo1. Türkiye’de Gelir Gruplarına Göre Gelir Dağılımı İstatistikleri

Hane halkı yüzdeleri	Ulusal Gelirden Toplam Pay Yüzdesi															
	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Toplam Hane Halkı Geliri	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
En yoksul yüzde %20	4,9	5,29	6	6,04	5,1	5,8	6,4	6,4	6,2	6,5	6,5	5,9	6,1	6,2	6,2	6,1
İkinci Yüzde 20’lik Nüfus	8,6	9,81	10,28	10,69	9,9	10,6	10,9	10,9	10,7	11,1	11	10,6	10,7	10,9	10,9	10,7
Üçüncü Yüzde 20’lik Nüfus	12,6	14	14,5	15,8	14,8	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6	15,5	15,3	15,2	15,3	15,3	15,2
Dördüncü Yüzde 20’lik Nüfus	19	20,8	20,9	21,8	21,9	21,5	21,8	22	21,9	21,9	21,9	21,7	21,4	21,7	21,7	21,5
En Zengin Yüzde 20	54,9	50,05	48,3	46,17	48,4	46,9	45,5	45,3	46,0	44,9	45,2	46,6	46,6	45,9	45,9	46,5
P80/P20						9,5	8,1	8,1	8,5	8,0	8,0	8,0	7,7	7,4	7,4	7,6
Gini katsayısı		0,440	0,420	0,400	0,380	0,430	0,410	0,410	0,420	0,400	0,400	0,400	0,400	0,391	0,391	0,397

Kaynak: TUIK

Bunun temel nedenleri olarak da ihracata yönelik sanayileşme politikaları, küreselleşen piyasalarda rekabeti artırmak için ücretleri baskılamak, vergi yükünün sermayeden ücretli kesime doğru kaydırılması olarak sıralanabilir. Tablo 1’de nüfus ve gelir %20’lik dilimler halinde verilerek, yıllar itibarıyla Türkiye’de gelir dağılımının gelişimi gösterilmiştir. 1994 yılında Türkiye’de ülkenin toplam gelirinin %44’ü nüfusun en zengin %20’sine giderken, bu oran 2016 yılında %39’a düşmüştür.

En yoksul kesimin Türkiye’de toplam gelirden aldığı pay 1994 yılında %4,9 iken bu oran 2016 yılında %6,1’e yükselmiştir. En zengin %20’nin payında yıllar itibarıyla azalma görülsede, bu payın %45 ile %50 arasında sabitlendiği söylenebilir.

Tablo 1’de sondan bir önceki sütunda yer alan en yüksek gelir grubuyla en düşük gelir grubu arasındaki farkı gösteren değerlerin (P80/P20) yüksek olduğu gözlenmektedir.

2015 yılında bu oran 7,4 kat iken, 2016 yılında 7,6 kat olmuştur.

Tablo 1’in son sütununda gelir eşitsizliğinin göstergesi olarak Gini katsayısının Türkiye’de yıllar itibarıyla gelişimi verilmiştir. Buna göre 1994 yılında bu katsayı 0,44 gibi oldukça yüksek bir değerden 2016 yılında 0,39’a gerilemiştir.

Gelir dağılımı verilerinden dönemsel dalgalanmaları göz ardı edersek, Türkiye’nin OECD ülkelerine göre gelirinin oldukça eşitsiz dağılım gösterdiği söylenebilir. Gelir dağılımındaki bu adaletsizliğin geçmişe oranla ciddi toplumsal sonuçlar doğuracağı dikkate alınmalıdır (Buğra,2010).

Gelir dağılımının yanında servetin dağılımı da eşitsizliği ortaya koymak açısından önemli bir göstergedir. **“Küresel Servet Dağılımı Raporu”** Credit Suisse tarafından her yıl yayınlanmaktadır. Servet dağılımı

Tablo 2. 2016 Yılında Küresel Servet Dağılımı Raporuna Göre Türkiye’de Servet Dağılımı

		Servet tutarına Göre Yetişkinlerin Oranı (%)			
Yetişkin (bin kişi)	Yetişkin Başına Servet (\$)	10.000 \$ altı	10.000-100.000 \$	100.000-1.000.000 \$	1 milyon \$ üstü
54.008	19.685	72,6	25,4	1,8	0,1

Kaynak: Credit Suisse, Global Wealth Databook, 2016.

hesaplanırken, kişilerin banka mevduatları, tahvil, bono gibi menkul kıymetleri, hisse senetleri, şirket ortaklıkları ve en önemlisi ev, arsa, iş yeri gibi gayrimenkulleri dikkate alınmaktadır.

Credit Suisse **“net servet birikimini”**, menkul ve gayrimenkul varlıkların toplamından borçların çıkarılması sonucu elde kalan miktar olarak tanımlamaktadır.

Tablo 2’de gösterilen 2016 yılı **“Küresel Servet Dağılımı Raporuna”** göre Türkiye’de yetişkin nüfusun yüzde 72,6’sının 10.000 dolar altında servete sahip olduğu görülmektedir.

Yetişkin nüfusun yüzde 25,4’ü 10.000-100.000 \$ servete sahipken, 100.000-1.000.000 \$ servete sahip yetişkin nüfus oranı %1,8 ve 1 milyon \$ üstü servete sahip olanların oranının yüzde 0,1 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 2’den de görüldüğü üzere, Türkiye’de servetin dağılımındaki adaletsizlik gelirin dağılımındaki adaletsizlikten de daha kötü durumdadır.

Sonuç olarak, gelir ve servet dağılımındaki eşitsizliğin yaratacağı toplumsal sorunları aşabilmek için alınması gereken önlemler hem dünya hem de Türkiye için bellidir.

Bu önlemler; vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi, vergilendirmenin adil yapılması

ve kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Boratav, K., (1965) Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı: Kavramlar ve Metot Meseleleri, AÜSBF Yayınları, Ankara.

Buğra, A., (2010) Türkiye’de Eşitsizlikler:Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1439796553_turkiyede_esitsizlikler_spf.pdf, Erişim tarihi:31.01.2017

di Sebastiano Fadda, (2015) “What to do About Income Inequality” UniURB Open Journals, file:///C:/Users/user/Downloads/469-1822-1-PB%20(2).pdf, Erişim tarihi:31.01.2017

Galbraith, J. K., (2012) “Inequality and Instability”, Oxford Scholarship Online.

Stockhammer, E., Onaran, Ö., and Ederer, S. (2009) “Functional Income Distribution and Aggregate Demand in the Euro area” Cambridge Journal of Economics, 33 (1), 139-159.

Torsten, P. and Tabellini, G., (1994) “Is Inequality Harmful for Growth?,” American Economic Review, vol. 84, no. 3, pp. 600-621.

GIDA FİYATLARI ARTIŞI VE YAPISAL ÇÖZÜMLER

Afşin ŞAHİN *

Bilim, insanın kendisi ve çevresini daha yakından tanımak ve iyileştirmek güdüsü ile gelişmektedir. İktisat bilimi de bireyin çevresini algılama ve davranışlara çözüm üretme meselesidir.

İktisat teorileri, soyut varsayımları ile gerçek dünyayı en iyi biçimde açıklamaya gayret etmekte ve pozitivist bir sonuç ortaya koymaktadır. Ancak Stiglitz (2011)'in de dediği gibi bazen yanlış çözümler doğurabilecek, yanlış temellere oturtulmuş teoriler de söz konusu olabilir.

İktisadi analizin son yıllarda üzerinde durduğu konulardan bir tanesi iklim değişiklikleri ve küresel ısınmadır.

Çünkü iklim değişikliklerinin insan hayatı ve buna bağlı parasal ilişkileri olumsuz etkilemeye başladığı hissedilmeye başlanmıştır.

Çözüm üretmek adına, hava olayları ve iklim değişiklikleri daha fazla izlenmektedir. İklim değişiklikleri özellikle tarım ürünleri fiyatlarında kayda değer bir oynaklığa yol açmıştır.

Artan maliyetleri düşürmek için teknoloji daha yoğun kullanılmaya başlanmış, üretim artışı ile birim başına düşen sabit maliyetler de düşürülmek istenmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), enflasyon oranını hedefleyen bir para politikasını takip etmektedir.

---

*Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Ankara
afsinsahin@gazi.edu.tr

Çekirdek enflasyonun yanında mevsimsellik gösteren işlenmiş ve işlenmemiş tarımsal ürün fiyatlarını da dolaylı olarak hedefinde tutmaktadır. Ancak bu ürünlerin fiyatlarını doğrudan kontrol edememektedir.

Bu noktada yapısal önlemlerin kamunun başka organları tarafından alınması zaruryeti kendisini göstermektedir.

Örneğin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) gıda denetimini etkin kılarak gıda üretiminin toplumsal maliyetlerini azaltabilir.

Bu önerme aşağıda detaylandırılmaktadır.

Üretilen gıdaların bilindiği gibi bir kısmı sağlıklı, bir kısmı ise sağlıksızdır. Üretici ile tüketici arasında asimetrik bir bilgi söz konusu olduğundan, Akerlof'un limon piyasasındaki gibi üreticinin sattığı mal hakkında, tüketicilere göre daha fazla bilgisi vardır. GTHB'nin birincil vazifesi, laboratuvar testleri ile iyi ve kötü gıdayı ayırabilmektir.

Ancak milyonlarca besin maddesi nihai hale geldikten sonra ayırtırmak imkânsız olmasa bile olasılıksal açıdan düşük bir etkinliğe sahiptir.

Bir gıdanın sağlıklı ya da sağlıksız olup olmadığına karar vermek, nihai hale gelmiş bir ürün için çok daha zor ve maliyetlidir. Dolayısıyla önceden önlemleri almak maliyetleri düşürecektir.

Mcedevy ve Merrett (2009)'ın bireylerin besin maddelerinin bileşiminin optimum olmasına ve gelir kısıtına dayanan iyi beslen ve az öde prensibine bu aşamada değinilebilir.

Prensip, minimum maliyetle en çok besin maddesinin elde edilmeye çalışılmasına dayanmaktadır. Ancak maliyetler minimize edilirken gıda maddelerinde kalite kaybı söz konusu olabilmekte ve asimetrik yapının özünü oluşturmaktadır.

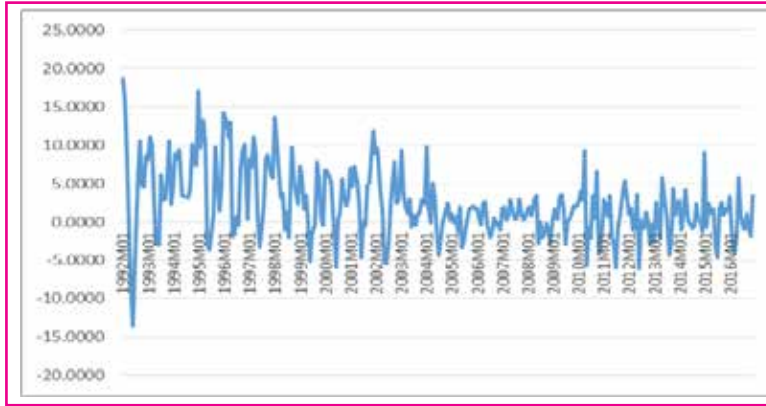
Beslenme uzmanları, besin ve kalite değeri en yüksek ancak ekonomik anlamda en uygun besinleri araştırmalı ve bireylerin bu ürünleri tüketmelerini teşvik etmelidir. İyi beslen ve az öde prensibinde bu anlamda beslenme uzmanlarına büyük bir vazife düşmektedir.

Az ödeme kısmında kalitesiz ve sağlıksız besin kullanmayı önleyerek maksimum fayda, minimum maliyet sağlanması gıda fiyatlarının kontrolünde önemli bir aşama sağlayabilir.

Gıda üretimi aşamasında maliyet minimizasyonu yapılırken bir sonraki aşamada kamuya sağlık harcamaları biçiminde ek yük getirmemek ve bütçeye baskı ve sonrasında enflasyon oranlarına baskı yaratmaması açısından önceden kontrol ve önleme aşamalarına önem verilmesi zaruridir.

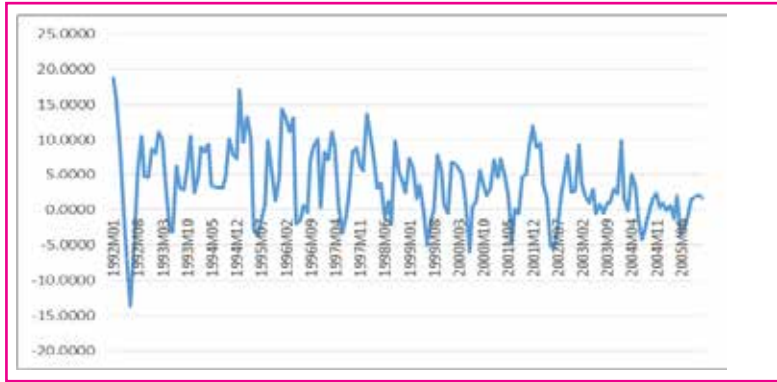
İktisadi krizler bireylerin tüketim alışkanlıklarını önemli ölçüde etkilemektedirler. İktisadi krizleri takiben bireyler görece daha ucuz gıdalara yönelmektedirler. Crossley, Low ve O'dea (2011)'ya göre 2008 krizinde İngiltere'de gençlerin tasarruf artışı, yaşlılara göre daha yüksek seyretmiştir ve gençler gıda tüketimlerini azaltmışlardır. Dolayısıyla böyle bir eğilimin varlığı iyi beslen ve az öde prensibini daha değerli kılmaktadır.

Grafik 1. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Fiyatları Enflasyonu, Ocak, 1992-Aralık, 2016

Kaynak: TCMB

Grafik 2. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Fiyatları Enflasyonu, Ocak, 1992 – Aralık, 2005

Kaynak: TCMB

Grafik 3. Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık Fiyatları Enflasyonu, Ocak, 2006 – Aralık, 2016

Kaynak: TCMB

Türkiye’de Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi (2010=100) içinde yer alan Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık fiyatları aylık yüzde değişimleri Grafik 1-3’de yer almaktadır.

Grafik 1, 1992 ile 2016 yıllarını kapsamaktadır. Dikkatle tetkik edilirse, veri seti iki kısma volatilité kümelemesi yöntemiyle ayrılabilir. Birinci kısım, Türkiye’nin açık enflasyon

hedeflemesine geçtiği 2006 yılına kadardır (Grafik 2). İkinci kısım ise 2006 yılı sonrası içindir (Grafik 3). Türkiye’de açık enflasyon hedeflemesine geçildiği 2006 yılı sonrasında Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık fiyatları enflasyonu volatilitesi, çok bariz biçimde önceki on yıla göre çok daha düşük seyretmiştir.

Tablo 1 de 2006 yılı sonrası tarımsal ürün

Tablo 1. Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık Fiyatları Enflasyonu, Ortalama ve Volatilité

	1992-2016	1992-2005	2006-2016
Ortalama	2.3729	3.7442	0.6276
Standart Sapma	4.4764	5.1085	2.6430

fiyatlarının ortalaması ve oynaklığının azaldığına işaret etmektedir. Bu gözlem ve yorumlar Şahin ve Doğan (2017) çalışmasını bir başka açı ile desteklemektedir.

Kaynaklar

CROSSLEY, Thomas F., LOW, Hamish ve O’DEA, Cormac (2011). “Household Consumption through Recent Recessions”, Koc University TUSIAD Economic Research Forum Working Paper No. 1132, November, 1-27.

MCEVEDY, Allegra ve MERRETT, Paul (2009). Economy Gastronomy, Penguin Books, USA.

STIGLITZ, Joseph E. (2011). “Macroeconomics, Monetary Policy and the Crisis”, Macro and Growth Policies in the Wake of the Crisis, March, 7-8, 2011.

ŞAHİN, Afşin ve DOĞAN, İmdat (2017). “İstanbul Ticaret Odası TEFE Genel Endeksi Enflasyonu ve Alt Bileşenleri Arası İlişki: Türkiye Üzerine Asimetrik Sabit Koşullu Korelasyon Analizi, 1968-2015”, yayın aşamasında.